

ПАЛЕМІЧНЫЯ НАТАТКІ

ЦІ ЗАГАВОРЫМ МЫ ПА-БЕЛАРУСКУ?

Сёння, на зыходзе другога года «дзяржаўнага стану» беларускай мовы, аб яе па-ранейшаму гаротным стане пішацца не менш, чым раней, калі ішла сапраўдная барацьба за наданне мове беларускага народа статусу дзяржаўнай, Галоўнай ідэяй большасці публікацый на «моўную» тэму з'яўляецца наступная: прыняцце адпаведнага закона і яго дзеянне на працягу амаль двух гадоў істотна не змяніла моўную сітуацыю ў рэспубліцы, беларуская літаратурная мова ў сваёй гутарковай форме па-ранейшаму значнага ці хоць бы прыкметнага месца ў моўных зносінах людзей не займае.

З такой думкай згадзіцца цалкам, без пэўных агаворак, аднак, нельга. Я ўпэўнены, што закон аб мовах быў прыняты якраз у той час, калі для гэтага склаліся спрыяльныя ўмовы. А калі гэта так, то трэба згадзіцца і з тым, што такі закон пачаў «працаваць» адразу пасля яго прыняцця. Таксама і моўная сітуацыя пачала змяняцца разам са змяненнем палітычнай сітуацыі ў краіне ў цэлым і ў Беларусі. Гэта бясспрэчна. Уздзеянне грамадства на мову, сацыяльная абумоўленасць працяжання моўных працэсаў добра вядомы спецыялістам. Толькі вось трэба падкрэсліць, што змяненне моўнай сітуацыі не з'яўляецца прама прапарцыянальным зрухам у грамадскім жыцці. Таму, шчыра кажучы, спадзяванні на хуткую «рэзультатыўнасць» закону аб мовах у Беларусі мне заўсёды здаваліся наіўнымі.

Тым не менш, пэўныя зрухі ў моўнай сітуацыі ў рэспубліцы ўжо відавочныя. На першы погляд, колькасць тых, хто размаўляе ў паўсядзённым жыцці на беларускай мове, павялічылася нязначна. З другога боку, стаўленне, адносіны да беларускай мовы карэнным чынам змяніліся. Сёння ў нашай рэспубліцы мала хто не згаджаецца з неабходнасцю пашырэння сферы ўжывання нацыянальнай мовы, з тым, што яна (мова) павінна на значна больш высокім узроўні вывучацца і выкарыстоўвацца перш за ўсё ў школах. Думаю, не памылюся, калі скажу, што зрухі ў моўнай сітуацыі на Беларусі хутка могуць стаць яшчэ больш відавочнымі пры ўмове палітычнага і пашырэння рэальнага суверэнітэту рэспублікі.

Нельга пагадзіцца і з вывадамі тых аўтараў, якія сцвярджаюць, што беларусы ў большасці сваёй «не жадаюць» размаўляць па-беларуску, што насельніцтва Рэспублікі Беларусь «з-за сур'ёзных парушэнняў левінскай нацыянальнай палітыкі амаль пагалоўна дэнацыяналізавана і не ў стане зрабіць правільнага выбару адносна свайго нацыянальна-культурнага развіцця» (цытата з артыкула Л. Лыча «Рэлігія і мова», надрукавана ў штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва», №№ 31—36 за 1991 год). Аб занадта песімістычным прагнозе наконце здольнасці беларусаў рабіць правільны выбар можна было б доўга разважаць і спрачацца. На мой погляд, думка аб «пагалоўнай дэнацыяналізацыі» беларусаў паспешлівая і неабгрунтаваная. Мне бліжэй пункт гледжання тых аўтараў, якія, наадварот, падкрэсліваюць трываласць нацыянальнага комплексу белару-

саў, які настолькі загартаваліся ў варунках нішчання, што яму цяжка знайсці роўных (гл., у прыватнасці, артыкул Ю. Залоскі «Час новых ідэй» — «Літаратура і мастацтва», № 36 за 6 верасня 1991 г.).

Ніжэй я прыгадаю шэраг фактаў, якія сведчаць на карысць такой думкі. Зараз жа спынюся на тым, чаму беларусы «не жадаюць» размаўляць па-беларуску.

Аднаго жадання ці нежадання тут недастаткова. Даводзіцца чуць, што нават перад людзьмі, якія быццам бы гатовы пачаць размаўляць па-беларуску, узнікае нейкі «псіхалагічны бар'ер», яны проста баяцца размаўляць не так, як астатнія — суседзі, калегі па рабоце, сябры, родныя, знаёмыя (аб гэтым добра сказана Т. Буйко ў матэрыяле «Мы павінны загаварыць!» — «Літаратура і мастацтва», № 38 за 20 верасня 1991 г.).

«Псіхалагічны бар'ер» — гэта праяўленне своеасаблівай моўнай дастатковасці. Носьбітам мовы дастаткова карыстання адной мовай, у даным выпадку — рускай. Яна цалкам задавальняе іх патрэбы ва ўсіх жыццёвых сітуацыях, ва ўсіх сферах дзейнасці. Беларуская жа мова адводзіцца роля пэўнай «рэчы» ў хатняй гаспадарцы, якая проста павінна быць, але выкарыстоўваецца зрэдку, бо без яе і так можна абысціся. Беларуская мова быццам бы «рэч» не першай неабходнасці.

Размеркаванне «роляў» паміж беларускай і рускай мовамі даволі цікавае, нават нязвычайнае, бо не адпавядае «класічным» прыкладам. Што я маю на ўвазе? Большасць жыхароў рэспублікі ўспрымаюць як належнае факт выкладання беларускай мовы ў школах, яе гучанне па радыё, тэлебачанні, друкаванне беларускамоўных газет і часопісаў. Іншымі словамі, існуе пэўная агульная згода ў адносінах да «пасіўнага функцыянавання», пасіўнага ўжывання беларускай мовы. Актыўнае ж карыстанне ёю не толькі не назіраецца, але і не заахочваецца, у тым ліку ў самай галоўнай сферы жыцця — бытавой; галоўнай таму, бо менавіта гэта сфера толькі і можа забяспечыць сапраўднае адраджэнне беларускай мовы.

Чаму я назваў размеркаванне «роляў» паміж беларускай і рускай мовамі «некласічным»? І што значыць «некласічная» моўная сітуацыя? Гэтакай моўная сітуацыя ў Беларусі выглядае толькі пры ўмове, калі мы будзем тлумачыць яе ўзнікненне выключна з дапамогай пазамоўных прычын і лічыць, што заняпад беларускай мовы наступіў толькі ў выніку нераўнапраўнага яе становішча ў папярэднія дзесяцігоддзі, гэта значыць у савецкі час. Справа ў тым, што пры дыскрымінацыі пэўнай мовы звычайна з'яўляецца ці нават спыняецца яе ўжыванне ва ўсіх сферах грамадскага жыцця, за выключэннем бытавой. Мова, якая «выціскаецца» са школ, справаводства, на якой прыпыняецца выданне літаратуры, іншай друкаванай прадукцыі, звычайна захоўваецца як гутарковая мова; яна працягвае гучаць падчас бытавых зносін людзей адпаведнай нацыянальнасці.

[Заканчэнне на 3-й стар.]

Назіраючы за палітычнымі падзеямі, што датычацца Беларусі, так і хочацца сказаць: каб толькі з іх быў умалот! У імклівым тэмпе адбыўся дыялог Беларусь — Літва. Як мы ўжо паведамлялі, Старшыня Вярхоўнага Савета Літоўскай Рэспублікі Вітаўтас Ландсбергіс і Старшыня Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь Станіслаў Шушкевіч абмяняліся рабочымі візітамі ў Мінск і Вільнюс. Вынік усяго гэтага — падпісанне Дэкларацыі аб прынцыпах добрасуседскіх адносін паміж нашымі дзяржавамі, у якой многа прыгожых слоў пра ўзаемную павягу дзяржаўнага суверэнітэту, забеспячэнне літоўцам у Беларусі і беларусам у Літве правоў і свабод, аднолькавых з карэннымі жыхарамі рэспублік, супрацоўніцтва на міжнароднай арэне. Але, як было адзначана на прэс-канферэнцыі ў Мінску, да эканамічнага дагавора паміж Літвой і Беларуссю не дайшло — да яго вядзе доўгі і няпросты шлях. Нягледзячы на высокія прынцыпы добрасуседства, Беларусі трэба дбаць пра ахову свайго рынку: Літва адпусціла цэны на ўсе тавары, і яны выраслі ў 2—3 разы. Значыць — чакай нашэсця суседзяў, якія і так наносцяць нам адчувальны эканамічны ўрон.

Затое, мабыць, лепш складаюцца менавіта эканамічныя адносіны Беларусі з Малдовай. 29 кастрычніка ў Мінску было падпісана міжурадавае пагадненне.

Ставячы свае подпісы пад дакументам аб прынцыпах гандлёва-эканамічнага супрацоўніцтва, прэм'ер-міністраў Малдовы і Беларусі Валерыя Мураўскі і Вячаслаў Кебіч, у якіх вельмі прыязныя асабістыя кантакты, мелі падставы гаварыць аб тым, што гэта пагадненне выгаднае для абедзвюх рэспублік і, магчыма, дапаможа ім утрымацца і не патануць у моры хаосу, які сёння ахапіў былы Саюз. НА ЗДЫМКАХ: перагаворы С. ШУШКЕВІЧА з В. ЛАНДСБЕРГІСАМ у Вільнюсе [уверсе]; падпісанне пагаднення паміж урадамі рэспублік Малдова і Беларусь у Мінску.

УРАДАВАЯ ХРОНІКА

ПРАДСТАЎНІК У МАП

Савет Міністраў Беларусі зацвердзіў прадстаўніком урада Рэспублікі Беларусь у Адміністрацыйным савете Міжнароднай арганізацыі працы (МАП) Н. Жукоўскага, начальніка аддзела міжнародных сувязей Дзяржкампрацы рэспублікі.

З 1 па 15 лістапада 1991 года дэлегацыя Беларусі на чале з Н. Жукоўскім прыме ўдзел у сесіі Адміністрацыйнага савета МАП, якая пройдзе ў Жэневе.

ПАДПІСАНА ПАГАДНЕННЕ

Як будзе развівацца ў далейшым духоўнае ўзаемаўзбагачэнне Расіі і Беларусі ў рамках набытага рэспублікамі суверэнітэту? Адказ на гэты пытанне змяшчае пагадненне аб шматбаковым супрацоўніцтве ў сферы абмену інфармацыяй. Яго падпісалі міністр друку і масавай інфармацыі РСФСР М. Палтаранін і старшыня Дзяржаўнага камітэта Рэспублікі Беларусь па друку А. Бутэвіч.

НАВІНКА АУТАЗАВОДА

Адпала неабходнасць закупляць за мяжой дарагія (цана кожнага да 600 тысяч долараў) цяжкія для металургічных прадпрыемстваў. Па заданню Савета Міністраў рэспублікі такая машына створана на Беларускім аўтамабільным заводзе ў Жодзіне. Першым атрымае «БелАЗ-7924» Беларускі металургічны завод у Жлобіне.

Хуткая новая машына сваім ходам адправіцца да месца прызначэння. Яе грузападымальнасць — 140 тон, магутнасць рухавіка — 425 конскіх сіл, хуткасць у рабочым рэжыме — да 10 кіламетраў у гадзіну. НА ЗДЫМКУ: новы цяжкі «БелАЗ-7924».

ТРАДЫЦЫІ

ДЗЯДЫ У МІНСКУ

Жыццё паступова расстаўляе ўсё на свае месцы. Застаюцца ў мінулым уяўныя ідэалы, адраджаюцца зняважаныя. Вярнуліся і многія незаслужана забытыя святы. Напярэдадні аздачыных парламентарыяў «чырвоных дат», 2 лістапада ў Беларусі па старадаўняму звычайу прайшоў Дзень павінання — Дзяды.

Па-рознаму адзначаны Дзяды ў Мінску. Члены Беларускага народнага фронту і «Мартыралога Беларусі» вырашылі правесці мітынг-рэквіем, прысвечаны памяці ахвяр бальшавіцкага тэрору. Ён пачаўся ля будынка Міністэрства ўнутраных

ФЕСТЫВАЛІ

У Беларускай дзяржаўнай філармоніі прайшоў фестываль музычнага і тэатральнага мастацтва Беларусі эпохі барока і класіцызму. Сімвалічная назва фестывалю — «Адраджэнне Беларускай «Капэлы». У XVII—XVIII стагоддзях капэлы аб'ядноўвалі вакалістаў і інструменталістаў, якія выступалі як у палацах і на канцэртных сценах, так і на пляцоўках і вуліцах гарадоў і неслі народу бессмяротныя творы Баха, Вівальдзі, Гайдна, Моцарта.

Вяртаючыся сёння да гэтага тэрміна, калектыў адзінадумцаў-энтузіястаў — музыкантаў, выканаўцаў, кампазітараў — стараецца вярнуць Беларусі яе музычную мінуўшчыну, аб'яднаць творчую інтэлігенцыю рэспублікі. Фестываль стаў вынікам шматгадовых пошукаў у айчынных і замежных ар-

хівах старадаўніх партытур, рэстаўрацыі і падрыхтоўкі да выканання раней невядомых твораў, што атрымалі, нарэшце,

спраў рэспублікі. На месцы масавых расстрэлаў у Курапатах адбыўся малебен.

А ў Доме літаратара Саюза пісьменнікаў Беларусі наладзіў памінальны вечар Беларускі фонд культуры. Гэта тэатралізаваная кампазіцыя, пабудаваная на аснове старадаўніх абрадаў. Сваімі ўспамінамі дзяліліся мінскія старажылы, прагучалі старадаўнія песні і балады, народная музыка, архаічныя замовы, вершы.

«Другой, апрача эмігранцкай, крыніцай дапамогі для Беларускага музея з'яўляецца крыніца, якая пацякла ў Гайнаўку з Беларусі. На працягу некалькіх гадоў адзінай Беларускай арганізацыяй, якая дапамагала будаваць музей, было таварыства «Радзіма». Ведаю, што мае сцвярджэнне выкліча здзіўленне, а можа і абурэнне з боку тых людзей, якія не любяць «Радзімы», залічваючы яе да арганізацый пракамуністычных. Праблема ідэалогіі тых, хто нам дапамагае, ніколі нас не цікавіла. Мы ўвогуле не маем у запасе ярлыкоў, пры дапамозе якіх знакавалі б або кляімілі людзей паводле іх палітычных поглядаў. Па-першае, лічым, што кожны чалавек мае права да сваіх поглядаў і што ніхто не мае права ўмешвацца ў гэту святую сферу асабістага жыцця чалавека. Па-другое, дружалюбна трактуем кожнага чалавека, які дапамагае ў пабудове музея. «Радзіма» нам у гэтай справе дапамагала і дапамагае, і таму гаворым ёй шчырае дзякуй.

«Радзіма» дапамагла нам многа, і мы былі б безразумнымі людзьмі, калі б з такіх ці іншых прычын замоўчвалі гэты факт або яму запырчвалі.

І яшчэ адно. Дапамагаючы музею, ніхто ніколі з «Радзімы» не ставіў нам ніякіх варунак, не патрабаваў ад нас ніякіх дэкларацый і не стараўся накіраваць нас супроць якіх-коліч людзей або ідэалогіі на свеце».

Алесь БАРСКІ,
старшыня БГКТ у Польшчы.

РАШЭННЕ ВЫКАНКОМА

ПАРТЫЙНАЯ УЛАСНАСЦЬ

Будынак Магілёўскага абкома КПБ вырашана перадаць пад дом правасуддзя і размясціць у ім гарадскія і абласныя органы пракуратуры, суда, юстыцыі, адвакатуры і натарыята.

Будынак Магілёўскага райкома КПБ перадаецца «Камерцыя-банку». На базе гаражна-бытавога комплексу абкома КПБ і аўтатранспарту мяркуецца стварыць падстанцыю гарадской хуткай медыцынскай дапамогі ў колькасці 12 брыгад.

Дамы грамадска-палітычнага цэнтра і курсаў павышэння кваліфікацыі абкома КПБ перадаюцца абласной філармоніі і медвучылішчу.

Такое рашэнне прыняў выканаўчы камітэт горада Магілёва.

3 ПРЭС-КАНФЕРЭНЦЫІ

ГОЛАД НА ПАРОЗЕ?

З 1 лістапада ў Мінску ўведзены талоны на яйкі. На адзін талон іх будзе адпускацца дзесць штук. Але з-за недахопу кармоў аб'яднанне «Белптуш-капром» не ў сілах павялічыць вытворчасць яек.

Як было заяўлена на прэс-канферэнцыі Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў, сур'ёзныя цяжкасці чакаюць мінчан неўзабаве і ў забеспячэнні малаком. Гораду сёння недастаўляецца каля 50 тон сыравіны штодзённа з Брэсцкай, Віцебскай, але ў асноўным з Мінскай

вобласці, адкуль пастаўкі апошнім часам знізіліся ўжо на пятнаццаць працэнтаў.

Выйсце з гэтага крытычнага становішча бачыцца, прама скажам, арыгінальнае: знізіць тлустасць усяго выпускаемага малака да 2,5 працэнта і за кошт гэтага павялічыць яго вытворчасць.

ПРЫБЫТКОВАЯ ГАЛІНА

Прыбыткавай галіною стала развядзенне норак у калгасе «Дружба» Глыбоцкага раёна. Звераферму стварылі тут па ініцыятыве райагпрама два гады назад. Прычым сярод мясцовага насельніцтва падтрымкі не знайшлі. Даглядаць звяроў, ахоўваць ферму ўзяліся мінчане.

Праўда, цяпер адносіны да новай галіны ў працяўнікоў гаспадаркі змяніліся. Па выніках работы першага года не толькі акупіліся затраты на стварэнне зверафермы, але і атрымана амаль 250 тысяч рублёў прыбытку. Частка прыгожых шкурак вырашчаных норак прададзена жывёлаводам.

У калгасе «Дружба» развіваюцца і іншыя падсобныя прамыслы: ёсць свой цэх па вытворчасці будаўнічых блокаў, піларамы, у перспектыве — будаўніцтва модуля па вырабу цэглы і чарапіцы. Прадукцыя прамыслаў пойдзе не толькі на задавальненне патрэб гаспадаркі, але і на бартэрныя здзелкі па набыццю тэхнікі і іншага неабходнага абсталявання.

НА ЗДЫМКУ: ветурач Вольга САВІЦКАЯ і старшыня калгаса Віталій ПІТКЕВІЧ на звераферме.

ЭКНАМІЧНАЯ ВАЙНА

НЕ ПА-СУСЕДСКУ

У прыгранічных раёнах Беларусі з Прыбалтыкай, Расіяй і Украінай успыхнула сапраўдная эканамічная вайна. Глухімі спежкам і непраезднымі дарогамі вядуць праз граніцы хвацікі гандляры з Літвы і Латвіі кароў, свіней, авечак і іншую жывёлу з беларускіх вёсак. Справа ў тым, што былы Саюз развалены, і кожная рэспубліка цяпер устанаўлівае свае закупачныя цэны на сельскагаспадарчую прадукцыю.

У Латвіі, напрыклад, за тону буйной рагатай жывёлы плацяць на 1 тысячу свіней — на 1,6 тысячы рублёў больш, чым у Беларусі. Прадпрыемальныя людзі са Смаленскай, Пскоўскай, Бранскай абласцей па больш высокай цане масава скупляюць бульбу ў Віцебскай і Магілёўскай абласцях. Спусташыўшы прыгранічныя вёскі, літоўскія і латвійскія нарыхтоўшчыкі рынуліся ў глыб тэрыторыі Беларусі — яны ўжо дзейнічаюць у Валожынскім, Маладзечанскім, Уздзенскім раёнах. Тым часам на прылаўках Беларускай магазінаў амаль што не стала мяса, чэргі ўжо за малаком і малочнымі прадуктамі.

Скупляюцца і вывозяцца з Беларусі таксама і прамысловыя тавары, якія ў Прыбалтыцы каштуюць намнога даражэй.

Міліцыя не ў стане абараніць граніцу: на сотні кіламетраў усяго 2—3 кантрольна-прапускныя пункты.

ВЕСТНІ АДУСЮЛЬ

● Дзяржбанк СССР з 30 кастрычніка выпусціў у абарачэнне банкаўскія білеты (банкноты) вартасцю 200 рублёў узору 1991 года.

● Як сведчыць апошні перапіс насельніцтва, у Літве жыве 63 тысячы беларусаў, у Латвіі — 120 тысяч, у Эстоніі — каля 28 тысяч, у Малдове — амаль 20 тысяч, у Грузіі — 8,5 тысячы, у Арменіі — больш за 1 тысячу беларусаў.

● Адбылася ўстаноўчая канферэнцыя новай грамадскай дабрачыннай арганізацыі — фонду «Інтэлект Беларусі». Старшынёй фонду абраны Міхаіл Дзямчук, намеснік Старшыні Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь.

● У віцебскім магазіне «Тканіны» даўжэзная чарга выстралялася за савецкімі флагамі. Жанчыны бралі іх хто на хустку, хто на кофту ці спадніцу. На жаль, іншых тканін у нашых магазінах амаль што не знойдзеш.

ЦІ ЗАГАВОРЫМ МЫ ПА-БЕЛАРУСКУ?

[Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.]

Так было і з беларускай мовай на гэтым этапе яе існавання. Уласна беларуская мова была афіцыйнай у Вялікім княстве Літоўскім з канца XV — пачатку XVI стагоддзяў і да 1696 года, гэта значыць, на працягу двух стагоддзяў, а не 400 год, як часам можна прачытаць. Да рубяжа XV—XVI стагоддзяў афіцыйнай мовай Вялікага княства з'яўлялася заходняя разнавіднасць канцылярска-дзелавой мовы, якая працягвала традыцыі старажытнаруускай афіцыйна-дзелавой, дакументальнай мовы. Гэту мову з вялікай нацяжкай можна назваць «старабеларускай». Мова беларускага народа канчаткова сфарміравалася толькі ў XV—XVI стагоддзях. Афіцыйная мова Вялікага княства Літоўскага ў XIV—XV стагоддзях паступова засвоіла многія асаблівасці жывой гаворкі, уласна беларускія дыялектычныя элементы. У пачатку XVI стагоддзя ўласна беларускія гутарковыя формы ўсё больш выразна пранікаюць у афіцыйна-дзелавую (канцылярскую) і нават царкоўную мову Вялікага княства. Не выпадкова да гэтага часу адносіцца дзейнасць Ф. Скарыны, які ўпершыню прапанаваў царкоўную літаратуру на той мове, якая была больш проста і зразумелая «людю паспалітаму», беларусам. У 1696 годзе літоўска-беларускія паслы на сейме Рэчы Паспалітай унеслі прапанову аб замене беларускай мовы польскай у дзяржаўным карыстанні на тэрыторыі Вялікага княства Літоўскага. Прапанова была прынята, і польская мова стала пануючай ва ўсіх дзяржаўных установах, ва ўсіх афіцыйных сферах жыцця, у вышэйшых сляхах грамадства Беларусі. Але ж беларускую мову менавіта як гутарковую захавалі вясковасе насельніцтва, а таксама гарадскія «нізы». Пасля раздзелу Рэчы Паспалітай у канцы XVIII стагоддзя, калі Беларусь увайшла ў склад Расіі, на месца афіцыйнай польскай мовы прыйшла афіцыйная руская мова. Беларуская мова па-ранейшаму заставалася здабыткам толькі вясковых жыхароў, сялянства і некаторай часткі гарадскога мяшчанства. Адсюль і ідзе распаўсюджаная ў наш час думка, што беларуская мова — гэта мова «вясковая, сялянская». Гэтая абыяцельская думка — далёка не лепшая частка той спадчыны, якую пакінула нам польская і апалічаная шляхта, расійская арыстакратыя, што панавалі на Беларусі ў мінулым стагоддзі.

«Люд жа паспаліты» беларускі захаваў не толькі мову, але і народную беларускую культуру, лепшыя ўзоры якой старанна збіралі і даследавалі ў канцы XIX — пачатку XX стагоддзяў такіх выдатных вучоных, як Е. Раманаў, А. Сержпутоўскі, М. Нікіфароўскі, І. Сербай, А. Багдановіч, М. Доўнар-Запольскі, А. Кіркор, Я. Карскі, У. Дабравольскі, А. Сапуноў, І. Насовіч і іншыя. Працы гэтых даследчыкаў склалі своеасаблівае класічнае беларусазнаўства. Ці гэта не доказ таго, што беларусы не толькі не былі дэнацыяналізаваны, але яшчэ больш загартаваліся ў надзвычай неспрыяльных умовах на працягу XVII, XVIII, XIX, пачатку XX стагоддзяў.

Што ж адбылося далей? Дэкларацыя раўнапраўя моў у савецкі час была «па-

пярвай», яна не падмацоўвалася ў 30—80-я гады, на працягу паўстагоддзя, рэальнымі клопатамі аб уздыме нацыянальных моў. Наадварот, такі ўздым быў непажаданым, бо супярэчыў «тэорыі» зліцця моў і народаў у «савецкую супольнасць». З аднаго боку, ніхто быццам бы не перашкаджаў, напрыклад, хадзіць у беларускія школы, гаварыць, чытаць, пісаць па-беларуску, выдаваць беларускія кнігі, часопісы, газеты. З другога боку, ахвотнікау рабіць усё гэта становілася менш і менш. Ва ўмовах абавязковай сярэдняй адукацыі нават вясковасе насельніцтва паступова пачало пазабляцца ад беларускай мовы. Вядомы пэст беларускага замежжа Масей Сяднёў у артыкуле «Грэшныя думкі на тэму беларускай мовы» («Голас Радзімы», № 39 за 26 верасня 1991 г.), на мой погляд, правільна паказаў сутнасць сённяшняга драматычнага стану беларускай мовы. Ён слухна лічыць, што беларускае слова адыходзіць у нябыт разам з паступовым знікненнем галоўнага носьбіта мовы — сялянства. Нельга не пагадзіцца з М. Сяднёвым і ў тым, што ў Беларусі дагэтуль не складалася нацыянальна-інтэлігенцыя ў поўным сэнсе гэтага слова — нацыянальна.

Аўтар спрабуе знайсці яшчэ адну прычыну заняпаду роднай мовы беларусаў, калі сцвярджае: «...З'яву, якая запанавала сёння ў пытанні беларускай мовы, нельга вытлумачыць толькі палітыкай русіфікацыі...» Масей Сяднёў указвае на ўласцівую беларусам... прыродную бязвольнасць, слабасць («...мы за сваё не змагаемся, голасу свайго не падаём, баімося — ціхенькія, як бы й ня існуем»).

У характары беларуса на самай справе не закладзена неабходнасць казыраць сваёй нацыянальнай прыналежнасцю і знорок падкрэсліваць яе. Але ж я ўпэўнены, што народ, які здолеў ўсё ж захаваць сваю мову праз чатыры стагоддзі нацыянальнага прэсінгу, тым самым прадэманстраваў сапраўднае выское праяўленне нацыянальнай годнасці. Ціхі — не заўсёды слабы, хутчэй — наадварот. І тым не менш, я згодны з М. Сяднёвым у тым, што «з'яву, якая запанавала сёння ў пытанні беларускай мовы, нельга вытлумачыць толькі палітыкай русіфікацыі, як бы нам гэтага ні хацелаў быць». Аднак у адрозненне ад шаноўнага пэста, я бачу іншы адказ, бо так званая бязвольнасць, абыякавасць беларусаў да саміх сябе тут ні пры чым.

Сапраўды, «папяровае» раўнапраўе моў было характэрна для ўсяго Саюза, чаму ж беларуская мова «пацярпела» больш за іншыя мовы? Справа ў тым, што ва ўмовах такога моўнага раўнапраўя, калі быццам бы нішто ў моўнай сферы не забаранялася, але нічога і не рабілася нават для элементарнага «падтрымання» функцыянавання нацыянальных моў на пэўным узроўні, не апошняю ролю адыграў закон моўнай канкурэнцыі. Гэты закон аб'ектыўны, заканамерны, непазбежны. Канкурэнцыя моў дзейнічае заўсёды ва ўмовах білінгвізму. Даўно назіраецца яна і на тэрыторыі Беларусі, прычым складаецца далёка не на карысць беларускай мовы, бо для яе, у параўнанні з рускай мовай, уласцівыя меншая грамадская значнасць, больш вузкая сфера распаў-

сюджання і менш багатая традыцыя (усё гэта — экстралінгвістычныя, пазамовныя прычыны). Акрамя таго, ёсць і прычыны ўласна лінгвістычныя. Так, на лексічным узроўні ступень адрознення беларускай мовы ад рускай складае каля 46—48 працэнтаў. Гэта, з аднаго боку, не з'яўляецца прыкметнай перашкодай для разумення паміж носьбітамі беларускай і рускай моў, але, з другога боку, непазбежна спрацоўвае не на карысць беларускай мовы (успомнім пазамовныя прычыны). Усё тут узаемаабу-моўлена.

Усё гэта не азначае, што беларускай мове наканавана лёсам заўсёды «прайграваць» у саперніцтве з мовай рускай. Моўная канкурэнцыя — працэс, які можна рэгуляваць. Справа, такім чынам, заклучаецца ў тым, каб падняць, скажам так, «канкурэнтаздольнасць» беларускай мовы, гэта значыць здольнасць беларускай мовы да выжывання ў своеасаблівым саперніцтве з іншымі мовамі, і, перш за ўсё, у саперніцтве з рускай мовай. Для гэтага і існуюць магутныя экстралінгвістычныя «рычагі», тыя фактары, з дапамогай якіх грамадства ўздзейнічае на мову, на моўную сітуацыю.

Пэўны шлях для ўздыму «канкурэнтаздольнасці» беларускай мовы — так званую «палітыку жорсткага нацыяналізму» прапанаваў нядаўна штотыднёвік «Літаратура і мастацтва» (№ 37 за 13 верасня 1991 г.). У якасці практычных мер такой палітыкі прапаноўваюцца, напрыклад, наступныя: у сямі размаўляць толькі па-беларуску; у Беларусі моўныя калектывы размаўляць толькі па-беларуску; дзяцей аддаваць у беларускія школы і класы; усе дзяржаўныя ўстановы, сферу абслугоўвання перавесці на беларускую мову; усе сярэдняе спецыяльныя і вышэйшыя навучальныя ўстановы перавесці на беларускую мову, пакінуўшы рускамоўныя і польскамоўныя патакі, прапарцыянальна колькасці этнічных рускіх, паліякаў і іншых народаў у Беларусі.

Пра неабходнасць «падтурхоўвання» беларусаў гаворыць аўтар і ў іншых публікацыях (той жа Масей Сяднёў). Такі шлях, аднак, прыцягальны толькі знешне. Па сваёй жа сутнасці «палітыка жорсткага нацыяналізму» непрамыслова, паколькі заснавана на ідэі «падтурхоўвання» (чытай — насілля) і ігнаруе якраз асаблівасці той моўнай сітуацыі, якая існуе ў рэспубліцы. «Жорсткія» меры настроюць асноўную масу насельніцтва супраць беларускай мовы, «прэстыж» якой зараз мае тэндэнцыю да павышэння. Іншымі словамі, «інтэнсіўная тэрапія» ў моўнай сферы прывядзе да канчатковага заняпаду беларускай мовы. Гэта ўсё роўна, што даваць хвораму замест адной таблеткі тры разы ў дзень адразу ўвесь пачак.

Уздым «канкурэнтаздольнасці» беларускай мовы, на мой погляд, прадугледжвае папярэдняе развіццё нацыянальнай асветы, прапаганду і ўздым нацыянальнай культуры і, магчыма, адраджэнне нацыянальнай царквы. Уся сістэма адукацыі (першы і галоўны фактар на гэтым шляху) павінна быць нацыянальнай па зместу, па сваёй сутнасці. У нас з-оаз лічыць, колькі ў тым ці іншым го-

радзе адкрыта беларускамоўных дзіцячых садкоў і школ, колькі друкуецца па-беларуску газетных палос і г. д. Між тым, нават у рускамоўных садках і школах, на старонках рускамоўных перыядычных выданняў можна весці зацікаўленую і мэтанакіраваную прапаганду беларускай гісторыі і культуры.

Адраджаць мову «падтурхоўваннем» нельга якраз таму, што адраджэнне мовы, нацыянальнай гісторыі і культуры з'яўляецца ўзаемазвязаным. «Падтурхоўваць» жа цікаваць да культуры і тым больш гісторыі — увогуле смешна. Можна заканадаўчым актам змяніць нацыянальную сімволіку, вярнуць тыя географічныя назвы, якія нясуць вялікі зрад культурна-гістарычнай інфармацыі (гэта відавочна, неабходныя меры на шляху разумнай, «цывілізаванай» беларусізацыі), аднак ніякім загадам ці актам нельга дабіцца таго, каб кожны беларус, не гаворачы ўжо пра жыхароў Рэспублікі Беларусь іншай нацыянальнасці, у душы сваёй прыняў тую ж сімволіку, зразумеў яе неабходнасць.

Можна прадбачыць, што беларуская і руская мовы на тэрыторыі Беларусі і надалей будуць «размеркаваны» за пэўнымі сферамі нацыянальнага жыцця. Заканадаўства і справядства, напрыклад, стануць цалкам беларускамоўнымі. Так, прынамсі, павінна быць. Бытавая сфера застаецца пакуль пераважна рускамоўнай, а ў далейшым тут павінен запанаваць сапраўдны білінгвізм. Захаваецца «білінгвізм» у сферы народнай адукацыі і культуры (слова білінгвізм разумеецца не толькі як функцыянараванне дзвюх моў — беларускай і рускай; гэта таксама свабоднае функцыянараванне польскай, татарскай, яўрэйскай, іншых моў нацыянальных меншасцей у Рэспубліцы Беларусь).

Разнамоўнымі павінны быць і сродкі масавай інфармацыі. Нічога дрэннага ў гэтым няма. Я глыбока перакананы ў тым, што суіснаванне блізкароднасных моў у Беларусі — гэта не толькі непазбежная, але і натуральная з'ява. Нават у «залаты век» для беларускай мовы, у XVI стагоддзі, на тэрыторыі Беларусі ў межах Вялікага княства Літоўскага дзяржаўная беларуская мова суіснавала з мовай рускай. Зразумела, што тады грамадскі статус гэтых дзвюх моў быў зусім не такім, як у наш час, іх узаемная «канкурэнцыя», а таксама аб'ектыўнае «саперніцтва» з іншымі мовамі (перш за ўсё, польскай) складаліся іншым чынам. Але ж даны факт сутнасці справы не мяняе, ён толькі пацвярджае тое, аб чым я тут гавару.

Такім чынам, адзіны надзейны, хоць і няпросты, доўгі, шлях да сапраўднага адраджэння беларускай мовы, для дасягнення сапраўднага моўнага раўнапраўя, як гэта ні парадаксальна, на першы погляд, — стварэнне ўмоў для нармальнай, здаровай «канкурэнцыі» моў. Толькі ў такім выпадку беларуская мова можа стаць «канкурэнтаздольнай». Толькі ў такім выпадку беларусы свядома загавораць па-беларуску.

Аляксандр РОГАЛЕУ,
дацэнт кафедры рускага,
славянскага і агульнага мовазнаўства
Гомельскага дзяржуніверсітэта
Імя Ф. Скарыны.

РАБОЧЫЯ КАДРЫ

Статус вышэйшага прафесіянальна-тэхнічнага вучылішча прысвоены Гомельскаму ПТВ-6 машынабудавання. Перад выхаванцамі навучальнай установы адкрываюцца шырокія магчымасці не толькі набыць рабочую прафесію, але і дасканала асвоіць яе, атрымаць высокі — да восьмага — рабочы разрад. Юнакам, якія правяць у вучобе асаблівае старанне, прадастаўляецца магчымасць абараніць дыплом тэхніка-тэхнолага. А перад найбольш здольнымі адкрываецца дарога ў вышэйшую навучальную ўстанову без экзаменаў. Вядома, для такой сур'ёзнай прафесіянальнай падрыхтоўкі юнакоў патрэбна добрая матэрыяльная база. Ствараць яе дапамагае завод «Гомсельмаш». НА ЗДЫМКАХ: на фрэзерным участку майстар В. АФАНАСЬЕУ займаецца з выхаванцамі вучылішча Ю. КЛІМЕНКАМ [злева] і А. САМУСЕНКАМ; добра аснашчаны электрааромэнтны ўчастак мае аддзяленне радыёэлектронікі ПТВ-6. Майстар В. КУЗЬКО правярае работу навучэнца А. БАНДАРЭНкі.
Фота С. ХАЛАДЗІЛІНА.

Бяссонная ноч, мукі нейкай хваробы, разьбітая сьвядомасьць — усё разам прыводзіла яго ў адчай і рабіла з яго чалавека, якому нічога не было страшнага. Але ён нічога не адказаў Загорскаму. На гэты раз ён толькі сьціснуў зубы і прамаўчаў...

— Што за ідыёт, — не супакоіваўся Загорскі.

— Паглядзіце, стаіць.

— Ах так, — прарвалася ў Тугоўскага. І не пасьпелі апамятацца прысутныя, як звонкі ўдар па твару прарэзаў цішу пакою. Усе паўскаківалі з мейсц. Загорскі падляцеў да Тугоўскага, але ў гэты момант другі ўдар разнісься ў паветры з няменшай сілай.

— Вось табе, — крычаў Тугоўскі. — За ўсё, за плябея і за ідыёта!

Пачалася запраўдная бойка. Тугоўскі быў у перавазе. Ён біў Загорскага па сьпіне, па руках, па твару, куды толькі даставалі яго доўгія рукі, біў са сьмеласьцяй адчайнага чалавека. Ён разьнімаў, але доўга не маглі разьняць, пакуль у справу не ўмяшаўся нейкі Геркулес-украінец і не вывеў за каўнер з пакою Тугоўскага.

— Памсьціцца, — падумаў Тугоўскі, застаўшыся адзін у карыдоры. — Цяпер Загорскі будзе памятаць мяне на ўсё жыцьцё. Плябей памсьціцца патрыцыю... Ён хутка апрапуўся й выскачыў з інтэрнату на вуліцу. Швэйцар доўга капаўся ў хаце й не хацеў адчыняць яму брамы.

— Вы не зачыняйце брамы, — сказаў Тугоўскі, — я зараз вярнуся з адной дамай. Яе муж сьняня ў інтэрнаце гуляе ў карты, разумеець?

— А-а, — працягнуў швэйцар.

Тугоўскі паляцеў на кватэру Загорскага. Віла стаяла недалёка ад інтэрнату, на прыгожай гарэ сярэд ёлак і зеляніны. Ён пазваніў. Ніхто не

адгукнуўся. Дзесяці спрасонку залаяў сабака. Яшчэ раз пазваніў... Ён званіў без упынку, пакуль нарэшце не пачуў шлёпаньне пантофлей каля дзьвярэй.

— Хто тут? — пачуўся голас жаночы, і прамень электрычнай лямпачкі папаў проста ў вочы Тугоўскаму.

— Студэнт Тугоўскі, калі ведаеце.

— Я такога ня ведаю. — Сьвет скальзнуў уздоўж яе фігуры. — Я вас не магу пусьціць.

— Не трэба. Толькі выслухайце мяне. Пан Загорскі ёсьць у хаце?

— Не, яшчэ не прыходзіў.

— Дык вось, пан Загорскі зараз знаходзіцца ў Украінскім інтэрнаце, адзін квартал ад вас, і грае ў карты. Ён прайграў ужо 600 карун.

— Ах... — ускрыкнуў жаночы голас.

— Калі хочаце яго ратаваць, дык зараз жа мусьце йсьці ў інтэрнат са мной, інакш ён акачальна праграецца й аддасць свой апошні касцюм.

— Зараз. Хвіліну пачакайце...

Тугоўскі спакойна застаўся чакаць. Помста яго нарэшце дасягла мэты. Праз нядоўгі час прыгожая, поўная чэшка ў чорным пальто адчыніла дзьверы вілы. Яны пасьпешна накіраваліся ў інтэрнат. Тугоўскі маўчаў. Няхай яна сама пабачыць абстаноўку, у якой апынуўся яе будучы муж. Які гэта будзе дзіўны момант.

Яны прайшлі праз браму, дзе швэйцар ёй нізка пакланіўся й зьняў шапку, потым падняліся па драбіне і... Яна адчыніла дзьверы пакою. Напэўна ўзрыў бомбы зрабіў-бы лепшае ўражаньне, чым зьяўленьне жанчыны ў дзьвярох інтэрнату. Усе ігракі здаваўшыся яшчэ больш жахлівымі пры паўцёмным асьвятленьні свечак, замёрлі, ня ве-

даючы што рабіць, як зразумець зьяўленьне гэтага прывіду. Адкуль і хто яна?

— Пан Загорскі, я прашу вас зараз жа вярнуцца дахаты, — прамовіла яна голасна, адчаканіваючы кожнае слова. Загорскі ўстаў, бледны, як папера, й пасьпешна падышоў да яе.

— Бажэна! — цалаваў ён яе рукі. — Я зараз... Дазволь мне тут адыграцца. Я зараз выграю шмат грошы.

— Ах, нягодны. Ты не маеш права называць мяне па імені. Зараз жа зьбірайся са мной дахаты.

— Ну гэта яшчэ паглядзім, — успыхнуў Загорскі. — Можкаце ісьці. Я вас не трымаю. — Ён нізка і вэжліва пакланіўся ёй і зноў пайшоў да стала. Яна хлопнула дзьвярыма й выйшла. Упацьмах яна йшла, хіляючыся, й Тугоўскі падляцеў дапамагчы ей зьйсьці з драбіны. Калі сьвет ліхтара асьвятляў яе твар, ён убачыў яе вочы, поўныя сьлёз.

— Ну, бывайце, — працягнула яна руку на разьвітаньне Тугоўскаму. — Дзякую вам вельмі, што мяне вырчылі з бяды... Вельмі дзякую. — І яна, плачучы, пайшла з інтэрнату. Тугоўскі не вярнуўся ў пакой. Ён ведаў, што Загорскі з карцэжнікамі пастараюцца памсьціцца яму, й таму правёў бяссонную ноч ў альтане. Запраўды, праз паўгадзіны ён пачуў, як з інтэрнату выйшаў Загорскі з таўпой прыяцеляў і прамовіў:

— Яго шчасьце, што мы яго не знайшлі...

— Адлалі-б мы яму рэбры, — прамовіў праз зубы нейкі густы нізкі бас.

Яны пералезлі праз плот, каб не званіць швэйцару, зьніклі ў цёмры ночы. Тугоўскі аблягчына ўздыхнуў. І пасья з непрыемнасьцей падумаў: "Ужо ўся кар'ера Загорскага загінула, больш ён ня будзе гаспадаром у прыгожай віле".

XII

Пад ранак Тугоўскі паглядзеў на сябе й ледзь утрымаўся на нагах: на тым мейсцы, дзе казаў астральны чалавек, зьявілася вялікая жоўтая пляма. Не застаўся больш ніякага сумлеву. Апошні валасок, за які ён быў уцяпуўся, абарваўся, і ён ляцеў у прорву. Як жахліва. Як ён ні хацеў калісьці скончыць жыцьцё самагубствам, але зараз, калі ён бачыў, што гіне, нейкі жывёльны страх перад загубай апановываў ім. "Загінуць, — думаў ён, — так, загінуць. Не!... Гэта дзіка! Невымоўна дзіка. Як-небудзь схаліцца за жыцьцё".

Ён ляцеў, як непрытомны, да доктара. У вялікім шыкарным пакоі з усялякімі інструмэнтамі высокі, у белым халаце, спакойны, як Бог, доктар запісываў усе прыметы хваробы Тугоўскага. Ён ціскаў яго, круціў, прыглядаўся й больш усяго хацеў даведацца, калі гэта было. Тугоўскі пачынаў ужо думаць, што ён дарэмна перапужаўся, калі доктар прамовіў сам з сабой:

— Так... Сіфіліс — слова грэцкае і азначае: сіф — сьвіньня, каханьне. Значна разам: сьвінячае каханьне.

— Магчыма, доктар. Але дзе ж узьняць запраўднае каханьне, калі яго няма. Я ўсё жыцьцё сваё шукаў сапраўднае каханьне, але ня мог знайсьці, — патэтычна казаў Тугоўскі, — вось цяпер я маю сіфіліс...

— Не, чалавеча... На гэты раз Бог мілаваў, але другі раз вы не хадзіце да гэтых начных паненак, асабліва пад уплывам алкаголю. Другі раз вам так лёгка не прыйдзецца...

— Дык я здаровы? — з радасьцяй ускрыкнуў

Тугоўскі...

— Так. У вас ёсьць адна нязначная хвароба, фактычна, яе й хваробай ня можна назваць. Я-б назваў яе па-французску, але вы па-французску не разумеете. Гэта хвароба ад таго, што вы даўно ня мелі жанчыны...

— Праўда?

— Так, каб вы акачальна сталі здаровы, я магу вам прыпісаць толькі адно лякарства: жанчыну...

— Вельмі дзякую, доктар, — засьмяяўся Тугоўскі, — але дзе яе ўзьняць?

— Ну, што ж... Найдзіце сабе якую-небудзь старушку й жывіце з задавальленьнем... Тут ужо медыцына бяссільна што-небудзь дапамагчы, — зноў засьмяяўся доктар.

Тугоўскі выйшаў ад вясёлага старыка-доктара, быццам перарадзіўшыся. Ён ляцеў нібыта на крыльях, вясёла глядзячы на вуліцы й людзей. Яму было ўсё прыемна і радасна, быццам ён бачыў жыцьцё першы раз пасья даўгога сядзеньня ў турме. Ён вясёла ўвайшоў на двор Студэнцкага дому. Яму здалася, што ўсё прасьвятлела, што вясёлае сонца наўмысьлі так міла й прыемна грэе й залочіць вярхушкі дрэў, выбіваецца на канаўках, у цяні заліваюцца сьнег тае і цячэ ручаямі... Сьпяваюць пэўні на платах, усё шуміць новым маладым жыцьцём. "Жыць, жыць, я яшчэ буду жыць!" — казалі сэрца, і ад гэтага простага слова сьлёзы навіртываліся на вачох. "Усё ж ткі хачу жыць, — казалі істота, — хоць цярэць, але каб жыць..."

Ён быў у такім павышаным настроі, што не зьвяртаў увагі на адношаньне да сябе сяброў. Толькі калі ён спаткаў двух-трох беларусаў, якія прайшлі міма, не прывітаўшыся з ім, тады ён

зразумеў людское адношаньне да сябе і пахмурнеў... Ён увайшоў у шумную залю, сеў у куток й задумаўся. Як даўна створаны гэтыя людзі! Яны мяняюць сваё адношаньне залежна ад посьпеху чалавека... Яны лашчацца, яны каля яго, пакуль грывіць слава, пакуль чалавек ідзе ў гару і высока нясе сваё імя, але трэба яму крыху спатыкнуцца, як усе пакідаюць яго, перастаюць быць знаёмымі, й чалавек застаецца адзін. Як брыдка, што ўсе гэтыя маленькія людзі, усе гэтыя тэхнікі Жукі, Буракі, Малевічы ставяць сябе вышэй за яго й з нейкім пачуцьцём першынства, сьмеючыся, падаюць яму руку.

Здароў, Тугоўскі! Ну, што ты цяпер: ні Богу свечка, ні чорту качарга?

Эх, хацелася-б яму кінуць у іх вочы ганебны крык з горьчэй і злосьцей, але ён прымушаны маўчаць, ён прымушаны цярэць іх насмешкі. Увесь да дна, ну ўсё ж, усё роўна трэба выпіць свой келіх жыцьця. "Ці з вадой жыватворнай ці з ядам успамінаў..." — згадаў ён словы Янкі Купалы й маўкліва глядзеў, як рухалася стракатая студэнцкая таўпа ў залі.

— Тугоўскі! — пачуў ён раптам каля сябе голас і абярнуўся. Перад ім стаяў вясёлы, квяцісты, з даўгімі валасамі Тамашэвіч.

— Ну, як жывём?

— Па-старому... Як гарох пры дарозе...

— Эх, біць цябе трэба, — казаў ён, падсядаючы да Тугоўскага, — адмовіцца ад стыпэндыі й кінуць

вышэйшую школу... Гэта нешта нечувана. Што за прычыны? Слухай... Я ніяк не магу зразумець.

— Дык і не старайся. Нічога не зразумееш на гэтым сьвеце... Хачу апрасыціцца, дзядзька Тамаш, — засьмяяўся Тугоўскі.

— Апрасыціцца ці ўдасканаліцца? Гэта такая праблема, што над ей варта паламаць галаву ўсёй нашай маладой інтэлігенцыі.

— Ах, не кажы гэтых высокіх слоў: "інтэлігенцыя..." Ва ўсякім выпадку я да яе сябе не далучу.

— Чаму? Дарэмна... Кожны чалавек, хто задумываецца над самім сабой, над людскім існаваньнем, хто жыве ня толькі для бруха, але крыху й для духа, ужо ёсьць думачая частка народу... А я спадзяюся, што сябе адносіш да гэтай думачай часткі, праўда?

— Значна, тады і ўсе нашыя студэнты ў Празе, — не адказваючы проста на пытаньне Тамашэвіча, зазначыў Тугоўскі, — таксама інтэлігенцыя? Кінь, дзядзька Тамаш...

— Зразумела, што інтэлігенцыя, — рабіўся сур'ёзным Тамашэвіч.

— Але ж вось адсюль і выцякае заданьне нашай інтэлігенцыі: як жа апрасыціцца, калі мы ўсе выйшлі з простага народу й з пункту гледжаньня якога-небудзь расейца й так вельмі "простыя". Перад намі ўсімі стаяць велізарныя шляхі ўдасканаленьня, такія велізарныя, што мне падчас хоцацца сказаць словамі Максіма Багдановіча: "Брацьця, ці хопіць нам сілы?" Удасканаліцца-б, дзядзька Тамаш, — калі загнушыць у сабе тое простае, што яшчэ зьявляе нас з народам; значна, каб адыйсьці ад народу... Так трэба зразумець гэта ўдасканаленьне.

— Удасканаліцца, каб стаць дэрэктарам фабрыкі, ці што?

— Зусім не... На што так упрашчаць сваё думаньне. Удасканаленьне ёсьць удасканаленьне. Гэта ёсьць даўгі, пасьядоўны шлях разьвіцьця ўсіх дзювых элементаў чалавека... Карацей і ясьней кажучы, рост яго...

— Запраўды: мы павінны рабіць яшчэ шмат над сабой працы, каб у нас было больш чалавечага твару. Мець сваю індывідуальнасьць, свой чалавечы твар, — гэта наша найвялікшае заданьне. Толькі ў людных адзінках — наш ратунак. Як жа стаць моцным, дзе тое лякарства, якое магло б дапамагчы і даць моц. Старыку Фаўсту, памятаеш, чорт даў лякарства, чароўную Маргарыту, амаладзіў яго, зрабіў моцным і прыгожым, хоць узяў яго душу. Ты ведаеш, што сталася потым з Фаўстам?... Так вось, Маргарыта якая-небудзь ня ёсьць у нашы часы лякарства, якое зробіе нас маладымі і моцнымі. Адзіны лек для нас, каб стаць моцнымі, гэта ёсьць праца над самім сабой — культурная праца ў культурнай абстаноўцы. Сярод грамадзянства. Мы павінны ісьці ў грамадскія арганізацыі, закладаць гурткі, таварыствы, партыі, каб удасканаліцца, бо ніхто так не разьвівае чалавека, як грамада і жыцьцё.

— "Моцны той, хто адзін", — казаў філэзаф, — зазначыў Тугоўскі. — Мне здаецца, грамада ня можа тварыць індывідуальнасьці.

— Правядлова... Адна грамада ня створа індывідуальнасьці. Калектыў часта прыгнэтае адзінку, але трэба прызнаць, што без грамады таксама ня можа быць разьвіцьця адзінкі. Рабінзону Круза аджылі свой век.

САВЕЦКАЯ ЭКАНОМІКА З ЦЭНТРАМ ЦІ БЕЗ ЦЭНТРА

Дэмаралізаваныя кепскай якасцю тавараў і іх пастаянным недахопам, а таксама выбухавой інфляцыяй, савецкія людзі на сваім горкім вопыце пераканаліся, што яны не могуць існаваць без цэнтральнага планавання. Пакуль цэнтр губляе свой уплыў, а новыя законы чакаюць зацвярджэння, людзей тым часам не можа не хваляваць, ці змогуць яны пра жыць без яго.

Будаўнікі сталінскай імперыі ўзялі рэспублікі ў свае варожыя эканамічныя абдымкі, улагоджваючы перыферыю вялікай колькасцю танных рэсурсаў і сродкаў вытворчасці.

Фактычна заходнія эксперты лічаць, што праблемы перабудовы эканомікі больш уяўныя, чым рэальныя. Усе яны згодныя з тым, што захаванне адкрытага гандлю паміж рэспублікамі з'яўляецца асноўным спосабам таго, як забяспечыць работу эканамічнага механізма. Аднак цесная каардынацыя можа быць і непатрэбнай, а некаторыя спецыялісты нават скептычна глядзяць на неабходнасць адзінай грошовай адзінкі. І пакуль адных ліхаманіць ад маючых адбыцца новаўвядзенняў, другія лічаць, што ў гэтай крамлёўскай неразбярэсе ёсць і станоўчы бок.

На першы погляд, перавагі захавання цесна інтэграванай эканомікі здаюцца зусім пераканаўчымі. Ні адна з рэспублік па сваёму размяшчэнню межаў, а таксама эканамічнай культуры не гатова да таго, каб лёгка ўліцца ў капіталістычную Еўропу. І ні адна, акрамя, бадай, Расійскай Федэрацыі, не валодае дастаткова вялікім унутраным рынкам, каб садзейнічаць развіццю шматгаліновай прамысловасці.

На працягу доўгага часу старая бюракратычная сістэма планавання садзейнічала толькі таму, каб пазбаўляць рэспублікі самастойнасці і не даваць ім магчымасці развівацца сваім уласным шляхам. Прадпрыемствы-гіганты цяпер выпускаюць больш за 90 працэнтаў усёй вытворчасці швейных машын, грузавых аўтамабіляў, дызельных лакаматываў, халадзільнікаў і бетонаяшалак. Асноўная частка нацыянальнай цяжкай прамысловасці сканцэнтравана ўсяго толькі ў трох вялікіх прамысловых зонах: Урал і Кузнецік басейн у Расіі, а таксама Данецкі басейн ва ўсходняй Украіне.

Развіццё аддаленых раёнаў Савецкага Саюза разглядалася з тых жа пазіцый гігантаманіі. Так, напрыклад, Масква даўным-даўно вырашыла, што Узбекістан павінен забяспечваць бавоўнай усю імперыю.

Мэцью Сагерс, спецыяліст па эканамічнай геаграфіі з Вашынгтона, лічыць, што 9 з 15 рэспублік вывозяць 60 і больш працэнтаў выпускаемай імі прадукцыі за свае межы. І толькі адна вялікая і неаднародная ў геаграфічных адносінах Расія вывозіць менш 20 працэнтаў. Гэта лічба збівае з панталыку сваёй нязначнасцю, паколькі Расія залежыць ад паставак абсталявання з іншых рэспублік для нармальнага функцыянавання сваёй сельскай гаспадаркі і прамысловасці. Акрамя таго, гандаль не з'яўляецца адзіным злучальным звяном. «Розніца ў

нацыянальным даходзе паміж багатай і самай беднай рэспублікамі большая, чым падобная розніца паміж Швецыяй і Грэцыяй», — заявіў савецкі эканаміст Леанід Грыгор'еў. Паводле даных савецкай статыстыкі, 72 працэнты жыхароў Таджыкістана маюць месячны даход менш за 100 рублёў на чалавека ў параўнанні толькі з 8 працэнтамі ў Эстоніі. Доўгі час мэтай крамлёўскай

часці былі моцна перабольшаныя.

На самай справе, тая рэспубліка, якія амаль нічога не маюць, атрымліваюць больш, чым аддаюць. Аднак гэта таксама тыпова для тых, у каго ёсць што прадаваць. Літва з яе вытворчасцю тавараў на душу насельніцтва, якая перавышае сярэдняе ўзровень, выйграла больш, чым любая іншая рэспубліка ад атрымання таннай агуль-

ровень жыцця ў Сярэдняй Азіі. Больш палавіны насельніцтва Туркменіі, Узбекістана, Таджыкістана і Кіргізіі ўсё яшчэ маюць штомесячны даход на чалавека менш 100 рублёў — сума мізэрная нават па савецкіх мерках. Няма сведчання і таго, што рэспублікі Сярэдняй Азіі даганяюць адносна развіцця паўночныя і заходнія рэспублікі краіны. Пры гэтым разрыў у выпуску тавараў на душу насельніцтва паміж гэтымі чатырма і астатнімі рэспублікамі з 1977 па 1988 год фактычна нават павялічыўся.

Пры ўсёй праблематычнасці перамяшчэння нацыянальнага даходу і капіталу ўсе сыходзяцца на думцы, што вельмі важна падтрымліваць адкрыты гандаль між вузкаспецыялізаванымі гаспадаркамі рэспублік. Паколькі наўрад ці што-небудзь з таго, што сёння вырабляецца ў Саюзе (за выключэннем, бадай, зброі), можа быць прададзена на сусветным рынку па цэнах вышэйшых, чым цэны за зрасходаваную сыравіну, то гандлёвыя бар'еры паміж рэспублікамі былі б нявыгаднымі.

Больш таго, Джагдзіш Бхагваці, эканаміст Калумбійскага ўніверсітэта, мяркую, што савецкія рэспублікі сутыкнуцца з цяжкай задачай, калі не прымуць захады па ўтаймаванні масы грошай у абароце. І ў гэтым кантэксце аб'яўленае рашэнне Эстоніі стварыць сваю ўласную валюту выглядае пагражальным знакам.

Аднак многія эксперты не вельмі аптымістычна глядзяць на існаванне адзінай валюты ў межах такой неаднароднай эканомікі, якой з'яўляецца эканоміка Савецкага Саюза. Да таго часу, пакуль рабочая сіла і капітал змогуць вольна перамяшчацца з месца на месца, што пакуль яшчэ немагчыма ў Савецкім Саюзе, адзіная валюта можа прывесці да хранічнага рэгіянальнага крызісу. І да таго часу, пакуль не будзе калектыўнага ім-

кнення да рэгулявання інфляцыі, адзіная валюта можа разбурыць і адносна заможныя раёны, і слабаразвітыя.

У Югаславіі, напрыклад, накіраванасць цэнтральнага банка на ратаванне збанкрутаваных прадпрыемстваў і пакрыццё бюджэтнага дэфіцыту Сербіі, які вельмі павялічваецца, прывяла да таго, што была падарвана адносна здаровая эканоміка Славеніі. Згодна з «Уол Стрыт Джорнэл» рашучасць Эстоніі ісці ўласным шляхам у стварэнні сваёй валюты замешана на страху, што маленькая балтыйская эканоміка будзе змецена інфляцыяй, якая гадамі развіталася ў Савецкім Саюзе.

Пан Ван Оўдэнаран выказвае аналагічную трывогу з прычыны і іншых праблем эканамічнай інтэграцыі. Магчыма, што некаторыя савецкія рэспублікі захочуць рушыць да свабоднага рынку больш хуткімі тэмпамі ці захочуць распрадаваць дзяржаўныя прадпрыемствы, ці ж зрабіць сваю прамысловасць канкурэнтаздольнай. «Няма сэнсу захоўваць Саюз, у якім ты можаш рухацца толькі з хуткасцю асобы, якая ідзе вельмі павольна, — працягвае Ван Оўдэнаран. — Ці палепшыцца становішча ва ўсходняй Еўропе, калі прымуць Польшчу і Чэхаславакію ісці па шляху эканамічных рэформ Балгарыі і Румыніі?»

На думку Марціна Вейдмана, эканаміста з Гарварда, пытанне ў тым, як савецкая эканоміка працягне існаванне без цэнтралізаванага кіравання Крамля, страчвае сваю актуальнасць. «Самая вялікая перашкода для аднаўлення савецкай гаспадаркі, сцвярджае ён, — гэта няпэўнасць законаў: хто валодае ўласнасцю, хто забяспечвае выкананне дагавораў, куды ідуць падаткі. Урад з падарваным аўтарытэтам — гэта значна больш складаная праблема, чым дэцэнтралізаваны ўрад».

Петер ПАСЕЛ,
«Нью-Йорк Таймс».

Inconsistent Subsidies

Cheap resources from Russia subsidized impoverished Central Asia. But the trade subsidies to the relatively poor Baltic states were even greater.

Figures for Soviet Union republics in 1988.

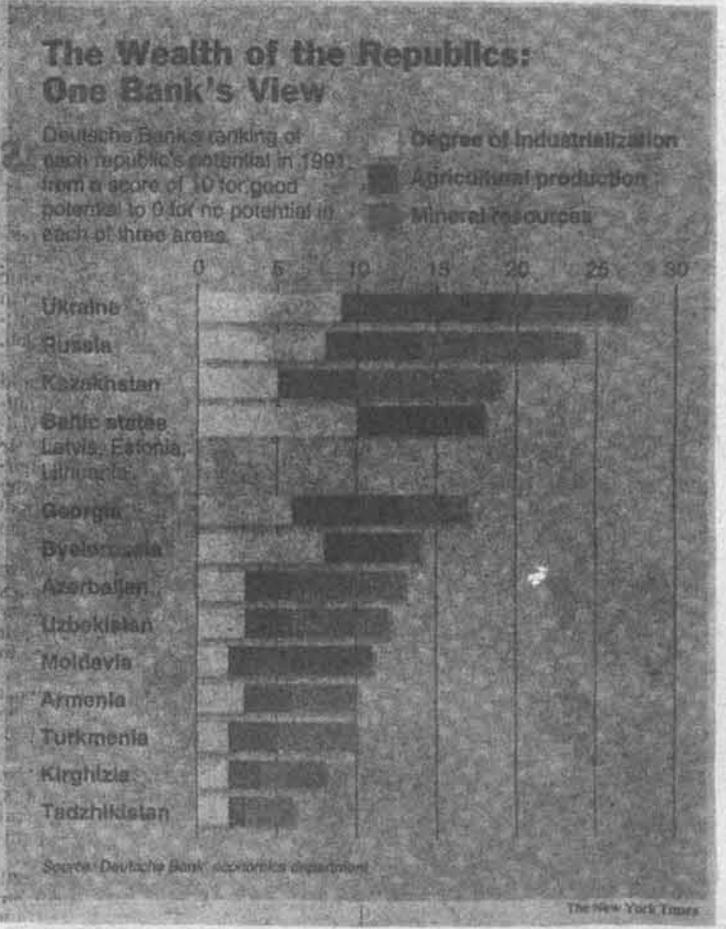
Republic	Production index of goods production per person. Entire Soviet Union = 100.	Internal Trade Deficit. Net imports from other republics as a percentage of output.
Russia	119	-8% (surplus)
Byelorussia	117	-8%
Latvia	119	16%
Estonia	118	29%
Lithuania	110	39%
Ukraine	90	3%
Georgia	85	18%
Moldavia	81	32%
Armenia	79	20%
Azerbaijan	71	4%
Kazakhstan	74	24%
Turkmenia	61	0
Kirghizia	53	18%
Uzbekistan	48	10%
Tadzhikistan	45	20%

палітыкі было субсідзіраванне занятых бальных паўднёвых ускраін Саюза. Гэта ажыццяўлялася двума спосабамі: першы — падтрымліваць цэны на энергетычныя і іншыя прыродныя рэсурсы штучна нізкімі. У пераліку на сусветныя цэны ўсе рэспублікі, акрамя Расіі (галоўнага пастаўшчыка прыроднага газу) і маленькай Туркменіі, увозілі тавараў больш, чым вывозілі. «Пры гэтым вельмі часта, — гаворыць пан Сагерс, — скрытая субсідыя Расіі была вельмі вялікай». У 1988 годзе ў дзевяці з галячы Казахстане дэфіцыт гандлю склаў адну чацвёртую ад яго ўласнай вытворчасці.

Другі спосаб — гэта ўкладанне вялікіх сум капіталу ў менш развітыя рэгіёны. На думку Уладзіміра Папова, савецкага эканаміста з Інстытута геаномікі ў Вермонце, ад 25 да 50 працэнтаў бюджэту рэспублік Сярэдняй Азіі паступала з Масквы. Пры гэтым большая частка грошай была патрачана на грандыёзныя арашалыныя і іншыя праекты, што садзейнічала ператварэнню гэтых адсталых земляробчых рэгіёнаў у зоны з развітой сучаснай эканомікай. Усё гэта ўказвае на неабходнасць моцнага цэнтра, які рэгуляваў бы перамеркаванне нацыянальнага даходу і капіталу ад тых, у каго яны ёсць, да тых, у каго іх няма, прытрымліваючы такім чынам рэгіянальныя памкненні. Аднак пры больш уважлівым разглядзе гэтага пытання можна меркаваць, што дасягненні Крамля ў забеспячэнні сістэмы эканамічнай бяспекі ці накіраванні інвестыцый на патрэбы вытвор-

насаюзнай энергіі і сыравіны. «Вельмі часта, паводле слоў Рычарда Купера, эканаміста з Гарварда, гэтыя лічбы па гандлёвых субсідыях не маюць вялікага значэння ў ацэнцы рэальных пераваг ад міжрэспубліканскага гандлю. Калі б цэны на сыравіну адлюстроўвалі сапраўдныя адносіны попыту і прапановы, то савецкія вытворцы даўным-даўно павінны былі б навучыцца таму, што рэсурсы трэба берагчы. Так Літва, атрымліваючы танную нафту і газ з Расіі, не заўсёды выкарыстоўвае іх эфектыўна».

«Таксама няма падстаў думаць, — сцвярджае пан Сагерс, — што вялікія інвестыцыі, укладзеныя ў развіццё Сярэдняй Азіі, былі выкарыстаныя як належыць. Ва Узбекістане, напрыклад, выкананне праграмы ірыгацыі, якая ператварыла пустыню ў квітнеючы сад, прывяло адначасова да падзення ўзроўню вод і забруджвання навакольнага асяроддзя пестыцыдамі. Алошняя рыба ў Аральскім моры (чацвёртае па велічыні возера ў свеце) загінула ў 1983 годзе, забраўшы з сабой алошнія надзеі на развіццё ўзбекскай рыбнай прамысловасці. Воды з рэк, найпершая крыніца пітной вады ў гэтым рэгіёне, сталі непрыдатнымі для піцця. Часопіс «Эканаміст» прыводзіць савецкія ацэнкі таго, што на ўзнаўленне нанесенага ўрон у запатрабавецца каля 25 мільярдаў рублёў — сума, якая раўняецца гадавому аб'ёму вытворчасці тавараў у рэспубліцы. Усё сказанае вышэй наўрад ці сведчыць пра тое, што Маскве ўдалося павысіць уз-

ЗНАЁМІМ З ТВОРЧАСЦЮ МАЛАДЫХ

3 ПОЛАЦКА БАЧНА БЕЛАРУСЬ

Імя Навума Гальпяровіча на Беларусі добра вядома, Рэдка бывае які дзень, каб на рэспубліканскаму радыё не гучаў яго рэпартаж, гутарка са знакамітымі людзьмі, нарыс ці карэспандэнцыя. Як правіла, расказваецца ў іх пра падзеі, што адбываюцца ў так званай полацкай зоне. Менавіта ў гэтым кутку Бацькаўшчыны Н. Гальпяровіч і працуе радыёкарэспандэнтам. Але, акрамя Н. Гальпяровіча-журналіста, ёсць яшчэ і Н. Гальпяровіч-паэт. Магчыма, і крыху менш вядомы (праўда, тут прычына не ў ступені таленту, пагадзіцеся, паэзію любяць далёка не ўсе), ды гэты ж шчыры, непасрэдны, заклапочаны праблемамі, якімі жывуць яго землякі, улюбёны — да самазабыцця, да апантанасці — у родную Полаччыну.

У старакітным Полацку Н. Гальпяровіч нарадзіўся, там працаваў рабочым на заводзе шкловалакна, у рэдакцыі полацкай аб'яднанай газеты, пасля — у наваполацкай газеце «Хімік». Вышэйшую адукацыю атрымаў завочна — скончыў Віцебскі педагогічны інстытут. Цяпер жыве з сям'ёй у Наваполацку. Зразумела, што многія свае вершы паэт прысвячае тутэйшаму краю.

Гэтыя матывы адданасці Полаччыне хораша прагучалі ўжо ў першай кнізе Н. Гальпяровіча «Акварэлі». Я не агаварыўся — менавіта кнізе. Хоць падборка яго значылася ў калектыўным зборніку «Сцяжына», выпушчаным выдавецтвам «Мастацкая літаратура» ў 1983 годзе, поруч з яшчэ адзінаццацю аўтарамі (пакрыўджанымі дэбютантамі часта падобныя выданні называюць «братняй магілай»), яна ўспрымалася цэласнай і завершанай публікацыяй. Першай кнігай маладога паэта... Н. Гальпяровіч уражваў свежасцю бачання рэчаіснасці, заўсёдным уменнем здзіўляцца наваколлю, адчуваць сябе далучаным не толькі да таго, што адбываецца сёння, а і што было раней, нават даўно, у часы сівай мінуўшчыны.

Падобная павязь розных пластоў узнікла не праз нейкія там значныя падзеі, а ў многім апасродкавана. Праз адпаведную інтанацыю, праз стан душы, што трывожна ўзрушваецца, калі сутыкаецца з самай вечнасцю:

І зноў над вежамі Сафіікі
Паваліць белы снег,
І пракладзе свой след ласіха,
Як сто гадоў раней.

Навум Гальпяровіч адчуваў, як «вочы мудрыя Скарыны са сцен муроў глядзяць», бачыў (і радаваўся гэтак), як «з Сафііскіх вежаў тонкіх тут воблакі плывуць, над ціхай Палатою сланечнікі растуць». Яго сэрца напаялася горадска ад усведамлення, што «славянскіх моў дыханне на вякі агнём салодкім сэрца апаяла і нараджала волатаў такіх, як Пушкін, як Міцкевіч, як Купала».

Ён жыў мінулым, учарашнім... Не ў тым сэнсе, што свядома адасабляўся ад часу сённяшняга. Проста ў падзелу даўніны паэт бачыў шмат таго, пра што ні ў якім разе нельга забываць. Сучаснасць жа паказвала якраз адваротнае. Многае і забываецца, многае і трактуецца аднабакова, а то і прэтэнцыёзна. Звышінтэрнацыяналізм гатовы быў адмовіць сапраўднай беларускасці ў праве на існаванне, на жыццё, звон

дзіў праяўленне нацыянальных пачуццяў да нацыяналізму.

Зразумела, адкрыта выказаць сваю нязгоду з такімі трактоўкамі Н. Гальпяровіч не мог. І справа не ў смеласці ці ў нясмеласці аўтара. Калі б нешта падобнае і з'явілася з-пад пяра, дык яно не трапіла б у друк. Таму і вымушаны быў задавальняцца вершамі, у якіх пачуцці, перажыванні лірычнага героя не пераходзілі мяжу дазволенага. Вядома, не абыходзілася і без выдаткаў. Скажам, у вершы «Мова», якім кніга адкрывалася: «Пакуль яшчэ ідуць у бой з маной і раўнадушшам смела, то не загінуць мове той, што з вуснаў мацярок зляцела». Усё правільна, і ўсё на ўзроўні звычайнай канстатацыі факта. Не ўражвае, не ўзрушвае па-сапраўднаму.

«Прывязанне» мінулага не дасягала жаданай мэты і тады, калі яно выглядала нацягнутым, а таму нейкім штучным, ненатуральным. Вобраз «павісаў», адчувалася, што ён як бы прышыты. Як, напрыклад, у вершы «Туман»: «Прамчыцца, як алень, трамвай...» Нечаканасць параўнання мімалётнага, бо адразу ж прыходзіць і іншае адчуванне: паэт перабраў меру, яму хацелася сказаць прыгажэй, здзівіць чытача, і не болей...

У «Акварэлях» адбывалася, як гэта і бывае ці не заўсёды ў першых кнігах, самасцвярдзенне творцы як асобы, мастакоўскай індывідуальнасці. Сваё суседнічала з чужым, узятым нават з самымі лепшымі намерамі, напрат у знакамітых паэтаў. У тым ліку і ў творах, якія і сёння можна залічваць да набыткаў Н. Гальпяровіча. Як у гэтым безыменным вершы:

Пара прыйшла:
капаюць бульбу,
Бульбоўнік паяць
на кастрах.
А мама ўжо мая —
бабуля,
І на душы
туга і страх...

Уласнае перажытае, прапушчанае праз душу, і ў той жа час гэты «бульбоўнік» (які куды раней быў выкарыстаны Р. Барадуліным), па паху якога паэт быў гатовы, як ганчак па следу, бегчы да матчынага парога. Праўда, верш выратоўвала завяршэнне:

Ды чую галасы дзяцей:
«Нас кліча ўсіх за стол
бабуля!»
А для яе я ўсё хлапчук...
Пара прыйшла:

капаюць бульбу,
Імжа вільготная ўваччу...

Так праз побыткі і страты Н. Гальпяровіч прыйшоў да сваёй другой кнігі — «Брама» (яе выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла летась). Працяг «Акварэляў»... І тэматычны, і душэўна-пачуццёвы. На новым вітку свайго жыцця і творчасці паэт працягвае жыць мінулым і асэнсоўваць саму сучаснасць. Зноў адпаведна настроіваецца, давер, жаданне, каб твае пачуцці перадаліся чытачу, каб ён не толькі зразумеў цябе, а і гэтаксама адчуў сваю знітанасць з даўнімі падзеямі:

Веі замружу, і ўбачыцца
вечар —
Белая цэркаўка
тоненькай свечкай.
Гнёзды шпачыны пад
Палатой.
Цені дубоў над
халоднай вадой.

У шмат якіх іншых вершах інтанацыі адпаведныя:

«Нашых продкаў маўклівых цені ціха кроцаць у нас за спіной», «ціхі самотны спякой, кронаў вячыхіх трымценне, цэркаўкі над Палатой прыцемкам раннім свячэнне», «убачу ў гарадскім двары жалейкі, скрыпкі і цымбалы, нібы таемныя сігналы спрадвечнай даўняе пары»... Паўтор? Куды, відаць, правільней сказаць пра ўсё гэта радкамі самога Н. Гальпяровіча, якія, праўда, з'явіліся з іншай нагоды: «...Я адчуваю адзінства святое з гэтым светам, адчайна жывым». Усяго дадам: светам учарашнім, мінулым і светам цяперашнім, сённяшнім.

Ад усведамлення гэтага адзінства з'явілася ў Н. Гальпяровіча і такое прызнанне: Я не думаў ніколі, што гэтак мне будзе балез Кожны боль твой, Радзіма, і кожнае ціхае слова, Што шчымліва і горда ў душы маёй будзе звінец Памяць мудрых муроў і дыханне стагоддзяў суровых.

Як і кожны творца, Н. Гальпяровіч не можа не задумвацца над лёсам зямлі, на якой жыве. Але ў адрозненне ад многіх, хто свае пачуцці напаяе словам «клянуся», ён глядзіць на ўсё гэта шырай. Пацвярдженне таму верш «Сон». На маю думку, падобны твор могуць лічыць за гонар мець у сваім мастакоўскім набытку шмат якія паэты. Як усё проста ў ім, звычайна і разам з тым — як кранальна, непаўторна: «Мне сніўся сон: мяне не разумелі. Я гаварыў, а словы, быццам град, па тварах і вачах людзей звінелі і да мяне вярталіся назад».

Не, паэт піша зусім не пра сябе — шмат жа сустракаецца вершаў, у якіх творца бядуе, што яго радкі не даходзяць да чытача. Клопат Н. Гальпяровіча агульнанародны, клопат яго з думкай пра народ:

Я гаварыў: адрына, вёска,
дзіва,
Я гаварыў: каханне, слодыч,
спеў.
А голасу, ахрыплага
І дзікага,
Ніхто не чуў, ніхто
не разумеў.

Страшны сон: «Падумаў я: калі не трэба мовы, каму патрэбны гэты свет і ты?» На шчасце, толькі сон. На шчасце, на цяперашнім этапе многае мяняецца да лепшага, праходзіць паласа нацыянальнага нігілізму, пачалося нацыянальнае Адраджэнне. У яго набытках і ўклад Н. Гальпяровіча — паэта, здавалася б, з правінцыі, але паэта зусім не правінцыяльнага. Бо ў сапраўднай паэзіі падобнага быць не можа. Яна альбо ёсць, або яе няма. Што паэзія Н. Гальпяровіча сапраўдная — сумнявацца не даводзіцца.

На Адраджэнне працуе і Н. Гальпяровіч-журналіст. Дарэчы, ёсць у яго і верш у нечым чыста прафесійны — «Рэпартаж»:

Я пачынаю новы рэпартаж!
Хто ж вызваліць
з маўклівага палону?

Я чую:
сэрца шэпча мікрафону
Пра перагрукі,
пра круты віраж.

Са старадаўняга Полацка і з маладога Наваполацка бачыцца Н. Гальпяровіч — і паэту, і журналісту ў аднолькавай меры — Беларусь. Ён сын яе, але ён і лясляр яе. І калі слова знаходзіць у сэрцах іншых адпаведны водгук, значыць не марны творчыя намаганні.

Алесь МАРЦІНОВІЧ.

So jest nowy tyj
wojny, dotad nie-
znany, na ktory nie
dotad wyplaco-
ma wamych melbi obro-
ny.
Z. Malkowska

МУЗЕЙ

ПОЛЬСКОЙ ПІСЬМЕННІЦЫ

Музей вядомай польскай пісьменніцы, літаратурнага крытыка, вядомага грамадска-палітычнага дзеяча Зоф'і Налкоўскай адкрыты ў Гродзенскім універсітэце. У гэтым горадзе пісьменніца жыла з 1922 па 1927 год. Тут яна стварыла такія свае творы, як «Раман Тэрэзы Генерт», «Дом над лугамі», збіралі матэрыялы для лепшых сваіх раманаў «Нядобрае каханне» і «Граніца». У Гродне Налкоўска таксама актыўна супрацоўнічала ў «Патрыяце» (Таварыстве апекі над зняволенымі). Работу гэты таварыства яна адлюстравала ў дзёніку «Турма». Матэрыялы аб дзейнасці Зоф'і Налкоўскай па абароне палітычных зняволеных таксама прадстаўлены сярод экспанатаў музея. НА ЗДЫМКАХ: польская пісьменніца З. НАЛКОўСКАЯ; яе творы; стваральнік музея — загадчыца кафедры польскай літаратуры і культуры Гродзенскага ўніверсітэта Святлана МУСІЕНКА.

Фота А. ТАЛОЧКІ.

ВЯРТАННЕ гарадам старадаўніх гістарычных імёнаў — адна з вельмі станоўчых прыкмет апошняга часу. Толькі, напрыклад, сёлета горад Андрэапаў зноў стаў Рыбінскам, Брэжнёў — Набярэжнімі Чаўнамі, Варашылаўград — Луганскам, Горкі — Ніжнім Луігарадам, Жданаў — Маршупалем, Арджанікідзе — Уладзікаўказам і г. д. Маральны лідэр у гэтым пазітыўным працэсе, які, бясспрэчна, яшчэ далёка не скончаны, Санкт-Пецярбург. І пытанне: «Вяртаць ці не вяртаць?» у шырокім плане нават права на існаванне не мае, бо цвёрды адказ адназначны: вяртаць, абавязкова вяртаць! Вось толькі, ці трэба без выключэння вяртаць ва ўсіх абсалютна выпадках, ці варта паспешліва і безаглядна падганяць і тут літаральна ўсё пад адзіны капел? Паразважаць ёсць над чым...

Сяму таму, магчыма, падацца, што пытанні вяртання паселішчам іх гістарычных назваў, як і ўвогуле праблемы мовы, зберажэння беларускай нацыянальна-культурнай спадчыны — справа дзесятая, што спярша, маўляў, накармім народ. Гэтым нам толькі ўчора — успомніце! — з дня на дзень вясёла прывозілі вушы старадубавы, лігачовы, іх тутэйшыя зацятны падпывалы з наменклатурна-пачорных бальшавікоў. Але злачынны голас салістам з пачварнага хору, здаецца, заняло назусім. Прадбачу таксама, што хтосьці скажа, што тут, на Беларусі, вяртанне старых імёнаў нашым паселішчам скарэй за ўсё абмяжуецца толькі некалькімі адзінкавымі выпадкамі. Далей яны назавуць Мінск, бо аб неабходнасці адраджэння сапраўднай гістарычнай назвы сталіцы загаварыў, нарэшце, рэспубліканскі друк. Магчыма, хто-небудзь згадае яшчэ колькі прыкладаў, калі беларускія вёскі, мястэчкі і гарады ў розны (пераважна ў савецкі) час неспадзявана атрымалі новыя імёны.

Аўтар артыкула, на жаль, не мае афіцыйнай статыстыкі татальнага гвалту, дакладнай хро-

нікі бясконцага глумлення над гістарычнымі назвамі паселішчаў нашага краю. Але нават тыя, далёка не поўныя звесткі, што ёсць пад рукамі, прымушаюць скапіцца за галаву. Мяркуюце самі: працягам 1918—1973 гадоў на карце рэспублікі (без усяякіх спроб хоць бы неяк параціцца на гэты конт з народам, вядома) заме-

горада і новую назву — Дзяржынск (1932 год). Але ж «жалезны Фелікс» у святле мноства фактаў, ад якіх, як кажуць, не адмагнуцца, быў крываважэрным апырчыкам-катам, родным «бацькам» сумнаслаўтага НКУСа, ён быў (з дазволу сказаць) чалавекам, які пазбавіў жыцця безліч бязвінных ахвяр. Ці можа, ці мае права насіць

ранёў (Ягадная, Садовая, Усход, Калінавая, Ураджайная, Дружная, Лугавая, Зялёная, Новае жыццё, Сонечная, Прагрэс і г. д.).

Разам з тым у рэспубліцы ёсць адносна малалікая група паселішчаў, вяртанне якім былых назваў было б беспадстаўным. Як ні круці, а ўсё роўна сёння ўспрымаюцца яны

ласці, які да 1924 года называўся Ігуменам. У аўтара гэтых радкоў не скараспелая цікавасць да Чэрвеня. Ужо амаль два дзесяцігоддзі я збіраю разнастайныя, пераважна архіўныя матэрыялы аб былых мястэчках роднага краю, і гэта праца ў свой час распачалася якраз з Чэрвеня. У гісторыка-публіцыстычным нарысе, прысвечаным мінулай Чэрвеня («Нёман», 1984, № 11), даражаны варыянт якога пазней быў уключаны ў маю кніжку «Черы даўніны», адзначалася, што паходжанне старога імя горада міфалагічна-легендарнае. У сярэдзіне мінулага стагоддзя таленавіты беларускі этнограф, пісьменнік і журналіст Павел Шпілеўскі занатаваў тут мясцовае паданне, дзе праліваецца святло на конт узнікнення назвы гэтага былога мястэчка. «Старажылы з суседніх вёсак гавораць, — пісаў Шпілеўскі, — што Ігумен атрымаў назву ад жаночага манастыра, пабудаванага грэчаскай ігуменняй з Афонскай манастырскай гары; у якім месцы стаяў... манастыр, не кажуць пэўна...». Але ахутаныя рамантычным флэрам легенды ўсё ж застаюцца толькі легендамі. Дагэтуль не знойдзена аніякіх навуковых доказаў на карысць згаданай легендарнай версіі.

Цяпер паглядзім на пытанне з іншага боку. Што такое Ігумен? Аўтарытэтны энцыклапедычны слоўнік Бракаўза сцвярджае, што ў праваслаўнай царкве Ігумен — настаяцель мужчынскага трэцеразраднага манастыра. Прыкладна тое ж самае можна прачытаць і ў акадэмічным «Тлумачальным слоўніку беларускай мовы». Як жа сёння будзе ўспрымацца гэткае расшыфроўка? Напрыклад, мне падаецца, што ад яе за вярсту, даруйце, тхлінна нясе нейкай зямшэлай папоўшчынай. Зразумела, я не спрабую зусім адмаўляць пэўную ролю царквы ў пашырэнні асветы, нейкі ўплыў яе на духоўнае жыццё

[Заканчэнне на 8-й стар.]

ДА ПРАБЛЕМЫ ВЯРТАННЯ БЕЛАРУСКИМ ПАСЕЛІШЧАМ ГІСТАРЫЧНЫХ ІМЁНАЎ

ВЯРТАЦЬ! АЛЕ ЯК?

нана аж 557 назваў беларускіх паселішчаў (гл.: Жучкевич В. А. «Краткий топонимический словарь Белоруссии», Минск, 1974, с. 439—477). Удмайцеся: 557! І гэта яшчэ без уліку перайменаванняў распаўсюджаных на Беларусі хутароў, асобных фальваркаў, шматлікіх былых шляхецкіх ваколіц, засценкаў, без уліку знішчэння ў мірны час усіх тых вёсак (разам з імёнамі), якія яшчэ адносна нядаўна былі абвешчаны «неперспектыўнымі», зрабіўшы тым самым ім смяротны прысуд. Усе, падкрэслію, гэтыя назвы — не проста нямыя, зацёртыя кропкі на карце. Яны радзіма мільёнаў — і продкаў, і нашых сучаснікаў-землякоў, для кожнага з іх гэта было ці з'яўляецца зараз самым мілым, самым родным і дарагім месцам Бацькаўшчыны ў цэлым свеце. Паверце, што ўсе размовы аб так званых вялікай і малой радзімах — лухта. Радзіма, як і маці, адна. Яна толькі там, дзе ты нарадзіўся. А Радзіма не можа быць безназоўнай...

Якраз тут і ўнікаюць непаразуменні. Вось хоць бы наступная сітуацыя. Грамадзянін, напрыклад, нарадзіўся ў былым беларускім мястэчку, якое ў савецкі час атрымала статус

далей імя гэтакага нелюдзя цудоўнае і маляўнічае беларускае мястэчка, з якім шмат землякоў звязалі свой лёс? Бясспрэчна, не! Дзяржынску як мага скарэй трэба абавязкова і неадкладна вярнуць старую назву — Койданава, а яшчэ лепш — Крутагор'е, бо паводле летапісных доказаў вядомага і бездакорна-сумленнага беларускага гісторыка, пісьменніка Міколы Ермаловіча, ні татарскага хана Кайдана, ні бітваў з татарамі ля Койданава на самай справе ніколі не было. Гэта таксама, як і ў выпадку з Дзяржынскім, належыць, несумненна, наступіць з тымі новымі назвамі беларускіх вёсак, мястэчак, гарадоў, вуліц, гаспадарак, устаноў і г. д., якія нясуць на сабе яскравы адбітак камуністычнай ідэалогіі (дакладней было б сказаць, міфалогіі), поўнага і канчатковага банкруцтва якой на планеце сёння не бачаць адны толькі сляпыя.

У суверэннай Рэспубліцы Беларусь не маюць права на жыццё і наваствораныя пры камуністычнай дыктатуры абстрактныя тапонімы, у якіх нават пад мікраскопам не знайдзі ні кроплі беларускасці, ці хоць бы нейкіх слядоў нашых нацыянальных гістарычных ка-

немілагучна, малапрыемна, а то і малапрыстойна, даходзячы часам да несхаванай абразы іх ураджэнцаў і цяперашніх жыхароў. Напрыклад, у Віцебскім раёне даўней існавала вёска Бардзілі (сучасная, зусім не лепшая назва, як дарэчы, і наступныя ў гэтым спісе, Іскра) ці колішняя вёска Асталопава ў Гарадоцкім раёне (цяпер Светлая), на Дзяржыншчыне была вёска Самадурашчына (зараз Радзіма), была вёска Свінслупы ў Гарадоцкім раёне (Рамашкіна), вёска Халуі на Глыбоччыне (Салаўіная), вёска Чарвякі на Вілейшчыне (Сакалоўка) і інш.

Куды лепшае на Беларусі становішча з імёнамі гарадоў. На чарзе вяртанне гістарычных назваў нашай сталіцы, Дзяржынску. Да іх, магчыма, неўзабаве далучацца Верхнядзвінск (да 1962 года Дрыса), Слаўгарад (да 1945 года Прапойск, летапісны Прапошаск), Светлагорск (назва з 1961 года, узнік на месцы вёскі Шацілкі). Але сярод беларускіх гарадоў з новымі імёнамі ёсць адзін, вяртаць якому колішняю назву ў сённяшніх нашых, падкрэслім, варункх наўрад ці будзе станючым і мэтазгодным. Маецца на ўвазе Чэрвень, райцэнтр Мінскай воб-

ВЫСТАВА-АЎКЦЫЁН

Вось ужо ніколі не падумала б, што менавіта пад дахам заўжды такога ціхага, крыху зафармалізаванага музея Вялікай Айчыннай вайны прагучаць вясёлыя народныя спевы і музыка, што менавіта ў гэтым холе вывесіць нацыянальны бел-чырвона-белы сцяг і герб «Пагоня», вітаючы Другую выставу-аўкцыён народных інструментаў, якая адбылася там у кастрычніку.

На пачатку свята з прамовамі выступілі намеснік міністра культуры Беларусі М. Падгайны і скрыпачны майстар І. Дударэвіч. Але панавала на кароткім вітальным канцэрце музыка — ад Шапэна і Хачатурана да простых народных прыпевак. Свежасцю павявала ад чыстых гукаў скрыпак і званочкаў, цымбалаў і бубнаў, на якіх ігралі юныя выканаўцы з музычнага ліцэя. А вясёлыя прыпеўкі і танцы самадзейных артыстаў з дзіцячага сада прайшлі проста пад апладысменты публікі. Прыгожыя стракатыя ўборы, прасветленыя твары артыстаў — усё гэта дапамагала адчуць цябе ўдзельнікам сапраўднага свята.

Тым больш, што свята гэта новае, незвычайнае. Ну, скажыце, дзе і калі яшчэ была такая магчымасць аглядзець з усіх бакоў ліру, палюбавацца па-мастацку вырабленымі жалейкамі і дудкамі, гармонікамі і скрыпачкамі. Цікава і тое, што можна было паглядзець, як аўтар сам ацэньвае сваю работу, бо, як высветлілася, вырашана было пакінуць тыя цэны на інструменты, якія назначыў сам майстар. І гэта цалкам зразумела: на набываць матэрыялаў патрэбна шмат грошай, часам нават валюта, а яшчэ шмат часу і цяжарна...

На выставе былі прадстаўлены не толькі звычайныя, традыцыйныя інструменты. Вы ведаеце, што такое, напрыклад, басятля? Нават трашчотка, як высветлілася, бывае

некалькіх відаў: трашчотка-вартушка вялікая, малая, падвойная... Ёсць такія інструменты, што наогул на інструменты не падобныя. Напрыклад, сурма кменная, вырабленая з тоўстай сцябліны травяністай расліны. На жаль, паслухаць, як яна гучыць, не давялося.

Але, калі пашанцуе, і гэта можна. Сапраўды, адна справа — прачытаць на паперы прозвішча майстра побач з інструментам і зусім іншая — убачыць гэтага майстра з уласным інструментам у руках. Для ўдзячнай публікі і праспяваць можна. І своеасабліва рэклама, і людзям прыемна.

На другі дзень наведвальнікаў было ўжо значна менш. Да таго ж, здавалася, што гэта ў большасці прафесіянальна зацікаўленыя людзі: перапісвалі цэны, пільна прыглядаліся да кожнага інструмента.

Менавіта тады я і сустрэла Івана Бурага, аднаго з арганізатараў гэтай выставы. З нашай размовы высветлілася, што ідэя стварыць Асацыяцыю майстроў музычных інструментаў нарадзілася яшчэ ў чэрвені 1989 года, на свяце «Іграй, гармонік», якое праходзіла ў Віцебску. Запрасілі народных майстроў, правалі ўстаноўчую канферэнцыю, арганізавалі выставу. Атрымалася даволі цікава. Прынялі пастанову аб стварэнні асацыяцыі. У 1990 годзе ў дзяржаўным музеі прайшла першая выстава-аўкцыён.

Па словах І. Бурага, зараз у каталогу асацыяцыі налічваецца каля 70 адрасоў народных майстроў. Сярод 15 аўтараў, якія прадставілі свае інструменты на гэтую выставу, ёсць і ўдзельнікі міжнародных конкурсаў: напрыклад, скрыпачныя майстры І. Жукоўскі, І. Дударэвіч.

«Я чуў, — сказаў І. Бура, — што, маўляў, на выставе мінулага года было больш інструментаў. Я б не згадзіўся з гэтым». Справа ў тым, што першая выстава ахоплівала перыяд «ад неаліту да с'ягонняшніх дзён». І таму ўдзел у ёй прымаў усё дзяржаўнае музеі Беларусі. А на гэтай выставе прадстаўлены работы толькі саміх майстроў.

На пытанне, ці запланаваны асацыяцыяй якія-небудзь падобныя мерапрыемствы на будучыню, І. Бура адказаў з усмешкай: «Калі хопіць сіл».

Вольга БАВАК.

Свой 36-ты сезон Рэспубліканскі тэатр юнага глядача пачаў з прэм'еры-спектакля «Цудоўнае падарожжа ў ноч». Створаны ён па матывах кнігі вядомага італьянскага пісьменніка-казачніка Джані Радары «Блакітная страла». Паставіў казку ржысёр Аляксандр Багамолаў. Дэкарацыі да спектакля выканала галоўны мастак тэатра Ларыса Герлаван.

У гэтым годзе юныя глядачы убачаць яшчэ дзве новыя работы — «Востраў скарбаў» Р. Стывенсана і «Тысяча і адна ноч», сцэнічная версія якіх створана пры ўдзеле маладога драматурга Уладзіміра Грэўцава.

НА ЗДЫМКУ: сцэна з новага спектакля «Цудоўнае падарожжа ў ноч».

Фота У. ВІТЧАНКІ.

ПОЗНЯЯ ВОСЕНЬ

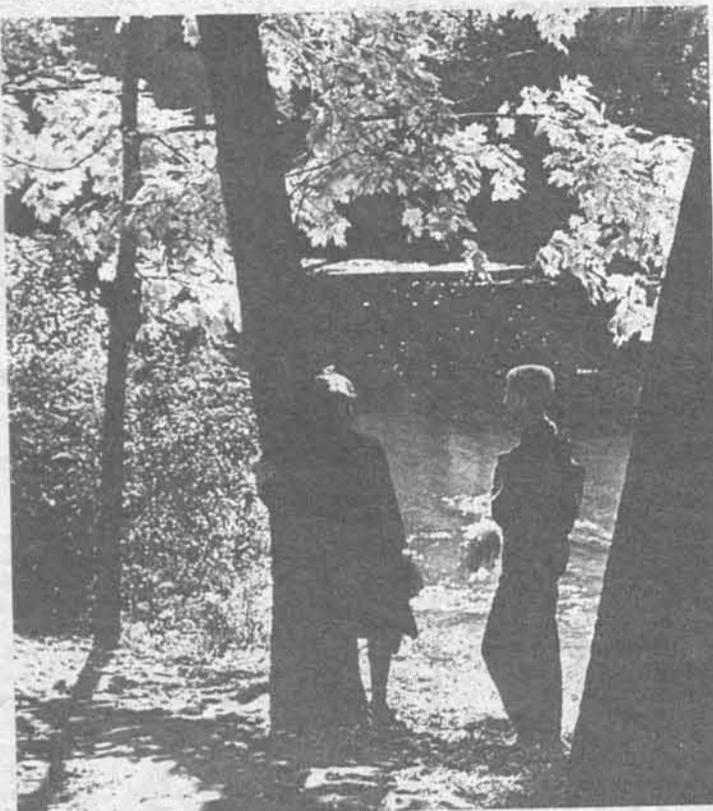
Лістападаўскія дні веюць холадам і сумам. Нізкія цяжкія нелья сучальна зацягваюць неба. І з раніцы да вечара ідзе і ідзе, не перастаючы, дробны калючы дождж. Толькі зрэдку, нібы развітваючыся, выгляне сярод хмар няяркае сонца, і зноў пануе пахмурнасць, холад і слота.

Пустынна і гола становіцца на палях. Аднак чарнеюць на пакосах тарпы нарыхтаванай на зіму салеомы і сена ды скупа зелянеюць пасевы азіміны. Не чуваць ужо ў небе крыкаў запозненых журавоў — самыя апошнія іх караваны пакінулі родныя мясціны.

Адышлі на «зімнія кватэры» многія лясныя насельнікі. Салодка заснуў у бярозе мядзведзь. Да самай глыбокай восені назапашваў ён для сябе падскурны тлушч і цяпер усю зіму будзе жыць за кошт яго. Толькі ўспомніць у сне пра салодкі ліпавы мёд і зачмокае ад задавальнення ці пачне лізаць лапу.

Гэтак жа, як мядзведзь, заснулі вожыкі, барсукі, яноны. Праўда, барсук часта прычынецца, іншы раз выбіраецца на кароткі час з нору. А янот, добра адаспаўшыся, і ўвогуле любіць зрэдку з палудня па лесе паблукаць — можа, дзе здабыча падвернецца.

Прыстасоўваюцца да цяжкіх

умоў жыцця птушкі, што засталіся на зімоўку. Глушцы, цецерыкі і рабчыкі сілкуюцца пупышкамі дрэў, здаёўваюць хвою сасны ды шукаюць рэшткі позніх ягад, што засталіся ў недаступных месцах. Толькі жавыя сінікі не сумуюць і лягаюць ад аднаго дрэва да другога, дэталева абследуючы кожнае з іх: шукаюць сярод шчылін кары насякомых. Заяц-бяляк па-ранейшаму адседжаецца ў гушчары. Не

практыкуе працяглых пераходаў русак. І лісіцы выходзіць далёка на раскіслы ад гразі месцы грэбуе.

Уся прырода чакае зімы. Восенядкая слота і імжа вельмі надакучылі кожнаму. І першыя моцныя маразы заўсёды па душы. Вось-вось пойдучь буйныя снегапады, і ўстаноўцца непаздальнае панаванне зімы — незвычайнай белай казкі.

В. СТОМА.

ВЯРТАЦЫ! АЛЕ ЯК?

(Заканчэнне.
Пачатак на 7-й стар.)

беларусаў, прыхільнікаў гэтай хрысціянскай канфесіі. Разам з тым нельга, на прася, не дараваць заплюшчваючы вочы на тое, што царызм, ажыццяўляючы гвалтоўна русіфікацыю ўсяго нашага краю, галоўную выканаўчую місію гэтай ганебнай справы ўскладаў менавіта на праваслаўную царкву. І сваю задачу тут яна бездакорна і паспяхова выконвала. Меў рацыю Мураўёў-вешальнік, неспадасна адносячы мясцовых праваслаўных святароў да самых адданных царызму, да самых надзейных людзей. І сапраўды, на практыцы бацьшкі з'яўляліся палітычнымі наглядачы, якія пільна сачылі за настроямі пастыў. Часцяком яны паведамлялі ўладам наконт розных асоб, якія выклікалі падазрэнне і недавер. І не лічылі гэта грахам.

Вядома, не кожны праваслаўны свяшчэннік даўней зацята страчыў жандарам даносчы ці запляміў сябе нечым яшчэ. Сярод іх, безумоўна, трапляліся і людзі высакародныя з крышталёва-чыстым сумленнем. У прыватнасці, са знойдзеных архіўных дакументаў стала вядома, што якраз такі чалавек — айцец Канстанцін Загароўскі ў канцы 60-х гадоў XIX стагоддзя служыў малодшым свяшчэннікам Ігуменскай саборнай царквы. Але падобныя выпадкі — рэдкасць, таму ім, дарэчы, і прысвячаліся спецыяльныя справы. Вельмі характэрна, што таго самага айца Канстанціна, які ў царкве ўголас абурываў разбэшчанасцю Ігуменскіх павятовых чыноўнікаў, царкоўнае начальства паспешліва ахрысціла «парушальнікам спакою і паклёпнікам», прызнала псіхічнахворым.

Аўтару артыкула за доўгі час работы ў розных архівах

давалася азнаёміцца з вялікай колькасцю арыгінальных дакументаў па беларускай гісторыі мінулага стагоддзя. І ніводнага, падкрэслію, разу не сустракаліся факты, якія хоць бы с'як-так ускосна сведчылі аб прыязным, з шанаваннем стаўленні тутэйшай праваслаўнай пастыў (у большасці — былыя уніаты) да сваіх святароў. Фактаў жа грубых і варожых адносінаў да іх простага люду — хоць гаць гаці. А народ, між іншым, яшчэ ніколі не памыляўся ва ўласных высновах, заўжды ведаў выдатна, хто на самай справе чаго варты...

У сучасных умовах, калі дзяржаўны суверэнітэт Беларусі зрабіўся, нарэшце, канстытуцыйнай нормай, праваслаўная царква ў рэспубліцы, на жаль, нічога беларускага апроч сваёй новай назвы практычна не мае. Спадзяецца тут на нейкі зрухі не выпадае. У гэтай царквы, пакуль яна застаецца падначаленай Маскоўскаму патрыярху, гістарычнай перспектывы ў нашым краі няма. Больш таго, не лішнім, відаць, будзе адзначыць, што кіраўніцтва Рускай праваслаўнай царквы доўгі час прытрымлівалася палітыкі беспрынцыповага згодніцтва з уладамі. Гэта мела месца, напрыклад, у перыяд застою. Ды й толькі ўчора, калі пучысты здзейснілі спробу рэакцыйнага дзяржаўнага перавароту, пазіцыя праваслаўнага кліру і асабліва — іерархаў наводзіць на сумны роздум. Тут да месца прывесці фрагмент выступлення вядомага праваахоўніка, дэпутата Вярхоўнага Савета РСФСР айца Глеба Якуніна: «... Да апошніх дзён шчупальцы КДБ яшчэ ляжаць на царкве (праваслаўнай — М. В.). Вось вам прыклад: у ноч абароны «Белага дома» я хадзіў па барыкадах... Але колькі ў нас было свяшчэннікаў? Два тры! ... Ну, малайчы-

на свяцейшы патрыярх — ён фактычна асудзіў пуч і падтрымаў дэмакратыю. І, дарэчы... патрыярх і на самай справе заклікаў і членаў Сінода гэты зварот падпісаць — яны адмовіліся» («Літаратурная газета», 11 студзеня 1991 г.). Каментарый тут, відаць, не патрэбны.

А цяпер, калі ласка, мяркуйце: ці вярта ціхаму і маляўнічаму беларускаму гарадку Чэрвеню, гэтаму былому мястэчку суверэннай ужо Беларусі сёння што б там ні было вяртаць сваю ранейшую назву, гістарычнае паходжанне якой дакладна не высветлена і якая, галоўнае, на сабе мае пячатку Рускай праваслаўнай царквы. Той самай царквы, якая і даўней, і цяпер, мярка кажучы, мала спрыяла развіццю беларускасці? Новае ж імя гарадка — ад гожага слова «чырвоны», ад колеру, які з'яўляецца адным з істотных сімвалаў усяго славянства. Гэты колер мы бачым таксама на нашай гістарычнай нацыянальнай сімволіцы: на полі шчыта старадаўняй беларускай Пагоні, на бел-чырвона-белым (ужо дзяржаўным!) сцягу.

Пытанне вяртання Чэрвеню ранейшай назвы, да слова, ужо абмяркоўвалася ў мясцовай раёнцы. Тады думкі чытачоў, як кажуць, не супалі. Але, здаецца, што рацыю ўсё ж маюць ты, хто лічыць, што гораду мэтазгодна пакінуць сённяшняе імя... Такім чынам, на прыкладзе Чэрвеня робіцца відавочным, што праблема змены назвы на карце рэспублікі зусім не простая. Яна патрабуе нетаропкага дэталевага і ўсеахопнага — моўнага, гістарычнага, палітычнага — дзяржаўнага падыходу.

Мар'ян ВІЖ.

Рэдакцыя газеты не падзяляе пазіцыю аўтара гэтага артыкула, але дае магчымасць выказання на старонках «Голасу Радзімы» людзям розных перакананняў. З задавальненнем надрукуем вашы водгукі.

ВАСІЛЬКІ

Словы У. КАРЫЗНЫ

Музыка М. ЛІТВИНА

Расцвілі пад гаем летняю парою
Сіняю зарю васількі.
Затуманіў сэрца чыстаю слязою
Той апошні вечар ля ракі.

Думала, каханне будзе з намі вечна
Пад хмурынкай светлай, пад зарой,
А яно дыхнула ціхім майскім ветрам
І растала песняй за ракой.

А яно растала песняй маладою,
Адцвіло, нібыта васількі...
Затуманіў сэрца чыстаю слязою
Той апошні вечар ля ракі.

ВАС ШУКАЮЦЬ І ЧАКАЮЦЬ СВАЯКІ

ЛЯНЦЭВІЧ Пётр Пятровіч шукае дзядзьку, стрыечную сястру альбо пляменнікаў. Яго дзядзька ЛЯНЦЭВІЧ Іосіф Мікалаевіч у 30-х гадах выехаў у Злучаныя Штаты Амерыкі з вёскай Сяменчыцы на Стаўбцоўшчыне. Да 60-х гадоў з ім падтрымлівалася перапіска. Ёсць звесткі, што ён, магчыма, жыў у горадзе Ларэйн, а потым пераехаў у Кліўленд.

Усіх, хто сім-небудзь ведае пра Іосіфа ЛЯНЦЭВІЧА і яго сям'ю, просім пісаць у рэдакцыю альбо на адрас: 222672, Мінская вобл., Стаўбцоўскі р-н, в. Сяменчыцы, ЛЯНЦЭВІЧУ П. П.

НА ЗДЫМКУ: ЛЯНЦЭВІЧ Іосіф Мікалаевіч з унукамі Робертам, Рычардам, Рафілю, Роням, Даням.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Газета аддрукавана ў друкарні
«Беларускі Дом друку»
Індэкс 63854. Заказ № 1694.